

MADÁRTÁVLAT



Madártani és természetvédelmi folyóirat

XVI. évf. 2. szám – 2009/nyár



MADÁR HATÁROZÓ

VARJÚFÉLÉK II.

A varjúfélék hazai fajainak bemutatását ezúttal három fajjal folytatjuk. Ezek közül kettő (a szarka és a szajkó) gyakori fészkelő Magyarországon, a fenyőszajkó pedig időszakosan (újabbban egyre gyakrabban) megfigyelhető vendég hazánk területén.



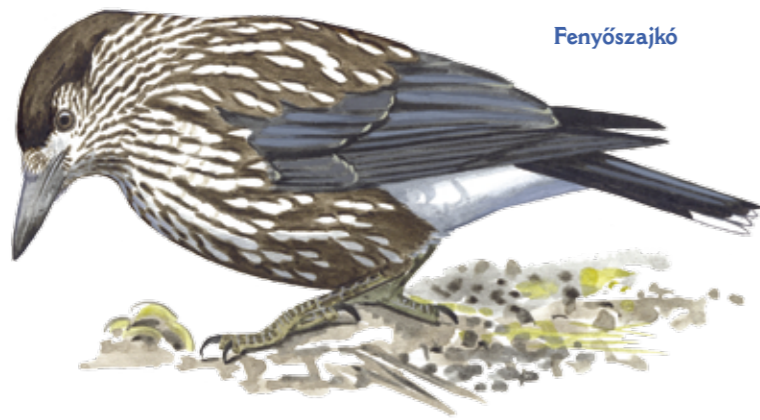
Szarka

A **szarka** (*Pica pica*) városainkban is egyre gyakrabban megfigyelhető, közismert, karcú termetű varjúféle. Tollazata fekete-fehér mintás. A fekete tollak közelebről szemlélve zöldes, kékes fémfényűek és bíborosak. Széles szárnyfoltja és hastájéka fehér színű. Gyakran látható kisebb-nagyobb csapatokban. Facsoportokkal tarkított mezőgazdasági területeken és külvárosokban egyaránt gyakori fészkelő. Gallyakból épített zárt fészken csak egy bejárónyílás található. Az elhagyott szarkafészkekben gyakran telepszik meg „albérlőként” az erdei fülesbagoly.



Szajkó

A **szajkó** (*Garrulus glandarius*) országsgerte megfigyelhető erdei madarunk. Állandó faj, télen csapatokba verődve kóborolhat. Tollazata rózsaszínes világosbarna. Faroktollai fekete színűek, farkcsíkja fehér. Sötét szárnyán széles fehér folt és égyszínű csíkozású szárnyfolt díszlik. Felmereszthető fejtollai mintázottak, szeme világoskék színű. Röpte gyors, gyakran csak egy villanásnyira lehet észlelni, amint az erdei tisztásokon átrepül (a fehér farkcsíkfolt röptében is igen feltűnő, és könnyen felismerhetővé teszi a fajt). Éneke nagyon változatos, más madarak (pl. ölyvek) hangját is kiválóan utánozza.



Fenyőszajkó

A **fenyőszajkó** (*Nucifraga caryocatactes*) alapszíne sötét csokoládébarna, sűrű fehér pettyezéssel. Alsó farkfedői fehér színűek. Széles szárnya és rövid farka fekete (farka végén fehér sáv található). A fejtető egyöntetű sötétbarna színű. Hosszú, erős csőre feketés (az Európában honos két alfaja a csőre vastagsága alapján különíthető el egymástól). Röpte emlékeztet a szajkóéra. Gyakran kiül a fák felső ágaira. Fenyvesekben fészkel, kóborlásai idején lakott területeken is előfordul. Inváziós években nagyobb számban figyelhető meg Magyarországon is.

Grafika: Kókay Szabolcs - www.kokay.hu



Kiadja a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) kiemelten közhasznú társadalmi szervezet

A madárbarát Magyarországiért

1121 Budapest, Költő utca 21.
Tel: 275-62-47
Fax: 275-62-67
www.mme.hu

Főszerkesztő: **Ujhelyi Péter**

Munkatársak:

Bagyura János Kerecsenvédelem
Berényi Zsombor Környezeti nevelés
Fatér Imre Tűzokvédelem
Hadari Tibor Faunisztika
Horváth Márton Parlagias-védelem
Horváth Zolt Természetvédelem
Kaiser Mónika MME-hírek
Karcsa Zsolt Vonuláskutatás
Králl Attila Natura 2000
Lovászi Péter Gólyavédelem
Magyar Gábor Általános madártan
Nagy Károly Monitoring
Orbán Zoltán Társadalmi kapcsolatok
Péchy Tamás Rákospipera-védelem
Schmidt Emese Környezeti nevelés
Szép Tibor Általános madártan

Tudományos tanácsadók:

Aradi Csaba (Hortobágyi Nemzeti Park, ny. ig.)
Csányi Vilmos (akadémikus, ELTE Eotológiai Tanszék, ny. tszvez.)
Csorba Gábor (Magyar Természetudományi Múzeum Állattára)
Csörgő Tibor (ELTE TTK, Biológiai Intézet)
Fekete Gábor (akadémikus, MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet)
Kordos László (Magyar Állami Földtani Intézet)
Láng István (akadémikus, MTA elnöki tanácsadó)
Molnár V. Attila (Debreceni Egyetem, Növénytan Tanszék)
Papp László (akadémikus, MTA-MTM Állatökológiai Kutatócsoport)
Somogyi Péter (akadémikus, Anatomical Neuropharmacology Unit, University of Oxford)

Fotográfiai tanácsadók:

J. Artyuhin • **Berta Béla** • **Forrány Csaba**
Imre Tamás • **Kalotás Zsolt** • **Kármán Balázs**
Máté Bence • **Nehéz László** • **Novák László**
Streit Béla • **Suhayda László** • **Vízúr János**

Grafikusok: **Kókay Szabolcs**, **Matyikó Tibor**,
Zsoldos Márton

Tipográfia: **Gór András**
Tördelés, nyomdai előkészítés: **Kitaibel Bt.**
Szerkesztőségi titkár: **Bányai Lászlóné**
Terjesztés: **Harangi István**

Alapító főszerkesztő: **Schmidt Egon**
Felelős kiadó: **Halmos Gergő** az MME igazgatója

Nyomás és kötés: **Korrekt Nyomdaipari Kft.**
Felelős vezető: **Barkó Imre** ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

Támogatóink:



A címlapon: **Házi rozsdafarkú fiókája**
– ifj. **Vasuta Gábor** felvétele

Címlapterv: **U.P.**

Kéziratokkal és lapszerkesztéssel kapcsolatos információk:
www.madartavlat.hu

Válság?

Az elmúlt év során a válság kifejezés igen sok vonatkozásban folyamatosan jelen volt a médiában. Pénzügyi válság, gazdasági válság, erkölcsi válság, társadalmi válság... Ennél jóval kevesebb alkalommal kerül elő az a tény, hogy a természet és a biológiai sokféleség válsága ma már szinte visszafordíthatatlan. Hiába tettek vállalásokat az Európai Unió és a világ kormányai, hogy a biodiverzitás csökkenését megállítsák 2010-ig, ma már minden kétséget kizárólag nyilvánvaló, hogy ez nem sikerül. Nem tettük meg a megfelelő lépéseket ennek érdekében. Az ügy talán fontosabbá vált, mint volt korábban, de még mindig messze van attól, hogy a megfelelő alapvető változások meglépésére kényszerítse a döntéshozókat. Minden eddiginél nagyobb ütemben tűnnek el a természetes élőhelyek a világ azon részein, ahol még jelentős területi kiterjedésben megmaradtak. A fejlett országokban nagy erőfeszítésekkel, nagy ráfordítással sikerült megfordítani egyes fajok esetében az állományok csökkenését, azonban az összkép egyre rosszabb. Az egyesületünk által is végzett felmérések (mint a Mindennapi Madaraink Monitoringja) és a hasonló európai felmérések alapján is az látszik, hogy a csökkenés folytatódik. Örvedetes zseredmények mellett egyre nő azon fajok száma, amelyeket a Vörös Lista globálisan veszélyeztetett kategóriájába kell sorolni. Ma már 1227 madárfajt kell ide sorolnunk, és ezek közül 192 faj közvetlen kihalással fenyegetett (sajnos ezek az aggasztó számok minden évben nőnek).

Hazánk is kiveszi a részét ebből a folyamatból. A gazdasági válság csökkenő fogyasztással, a beruházások tökéhiányával akár jót is hozhatna a környezetnek és a természetvédelemnek. De úgy tűnik, ezek a problémák sem ébresztették rá vezetőinket hazai és nemzetközi szinten sem, hogy természeti erőforrásaink jelenleg folyó túlzott kihasználása hova vezet. Arra, hogy a környezeti állapot romlása, a biodiverzitás csökkenése nem mellékszál társadalmunk jövőjének történetében, hanem a fő vonal. Pénzügyi válság jöhet és mehet, de ha a természet és környezetünk védelme érdekében nem lépünk fel és nem alakítjuk át gyökeresen társadalmunk működését, akkor ez a válság sokkal fontosabb lesz nagyon gyorsan, mint bármely más...

Hazánkban jelenleg fontosabbnak tűnik egy új út építése, egy erőmű vagy egy kaszinó felépítése, mint természeti örökségünk megőrzése. Fontosabbnak tűnik a mezőgazdaság intenzívebbé tétele, mint a fenntartható gazdálkodás. Míg ezek rövidtávú gazdasági előnyökkel kecsegtetnek, esetleg munkahelyeket hozhatnak létre, természeti erőforrásaink felélésével hosszútávon a társadalomnak nem hoznak jót. A problémák tüneti kezelésére helyezik a hangsúlyt, azt a felismerést nélkülözve, hogy alapvető változások nélkül az út még nagyobb válsághoz vezet.

Az Európai Unió következő hármasságának, amelyben Belgium és Spanyolország mellett hazánk is tagja, alapvető szerepe lesz abban, hogy előremozdítsa a tárgyalásokat a 2010 utáni biodiverzitás-védelmi célkitűzésekről és az EU ezt megalapozó természetvédelmi politikájáról. Ezzel egyidejűleg, a Biológiai Sokféleség Egyezmény szerződő feleinek következő konferenciáján (CBD COPI0), amelyre 2010 októberében kerül sor, az Európai Uniónak lehetősége nyílik a globális természetvédelmi célkitűzések befolyásolására. Ezen folyamatokban Magyarországnak kiemelkedő lehetősége és egyben felelőssége, hogy kimutassa elkötelezettségét természeti értékeink védelméért.

Feladatunk, hogy minél több embert, hogy az üzenetünk meghatározó legyen és hogy elérjük azt a kritikus tömeget, amely megkerülhetetlenül azt mondja, hogy ez így nem mehet tovább. Ezt kell tennünk hazai és nemzetközi, és ezt kell tennie Önnek is, kedves Tagtársam, mert csak együtt érhetünk el eredményt.

Halmos Gergő

A tartalomról

4	HÁNY GÓLYA ÉL MAGYARORSZÁGON?		
6	FÜLEMÜLÉK ÉJSZAKÁJA		AUSZTRÁLIÁBAN MADARÁSZTAM
7			
14	KAKUKKHÍVÁS AUTÓBÓL		ORCHIDEÁK ÉS MADARAK
16			
26	CSONTVÁRY MADARAI		
33	MADÁRBARÁT KERT ÉS FOTÓZÁS		

Hány gólya él Magyarországon?



Gyakran kérdezik a madarászoktól, hogy „hány gólya él Magyarországon?” A látszólag egyszerű kérdés feltevői nem tudják, hogy számtalan válasz létezik. Az érdeklődők természetesen arra kíváncsiak, hogy hány pár fehér gólya fészkel hazánkban. Ennek kiderítése a célja az idén aktuális országos gólyafelmérésnek is. De éppen ennek apropóján most igyekszünk a címben szereplő kérdést többféle szempontból megválaszolni.

FEKETE VAGY FEHÉR?

A gólyák egyedszámára vonatkozó kérdés kapcsán a legelső „válaszkérdés” az lehet: *milyen gólya?*

Közismert dolog, hogy a Kárpát-medencében két gólyafaj él: a fekete és a fehér gólya. A két eltérő életmódú faj kutatása is elválik egymástól. Az erdőkhöz kötődő fekete gólya (*Ciconia nigra*) felmérése jelentős terepi ismereteket és sok időt igényel, ezért a tapasztalt madarászok (sokszor a hasonló élőhelyeken dolgozó ragadozómadár-védők) végzik. A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) szinte kizárólag a településeken és az ember által lakott helyek közelében él, ezért bárki által könnyen megfigyelhető. Az elmúlt

évtizedekben több ezer önkéntes vett részt a fehérgólya-felmérésben. A fészkek összeírásában bármely madárbarát részt tud venni. A gólya elnevezés alatt a továbbiakban a fehér gólyákat, a gólyafelmérés szó alatt pedig a fehér gólyák felmérését értjük.

MIÉRT KELL A GÓLYÁKAT MEGSZÁMOLNI?

... folytathatná a képzeletbeli érdeklődő.

Nem csak azért, mert kíváncsiak vagyunk rá! A gólyaállomány szemmel látható csökkenése már évtizedekkel ezelőtt feltűnt az ornitológusoknak. Pontos adatok azonban nem álltak rendelkezésre. A kisebb-nagyobb területe-

ken végzett felmérések idővel igazolták a csökkenő tendenciát. A felmérések pontosították a számadatokat, és egyben következtetni lehetett a csökkenés okaira is. A felmérési eredmények alapján volt kimutatható, hogy a csökkenés a táplálkozó- és fészkelő helyek eltűnésének, a terjedő elektromos hálózatokon bekövetkező baleseteknek, a telelőterületek kedvezőtlen időjárási viszonyainak és még több más oknak „köszönhető”.

MIÓTA SZÁMOLJÁK A GÓLYÁKAT?

Az első nemzetközi szintű gólyafelmérésre 1934-ben került sor. Ennek hatására 1941-ben hazánkban is megszervezte az országos akciót a Madártani Intézet. A világháború után több regionális cenzust követően 1958-ban zajlott le ismét az egész országra kiterjedő felmérés, amit 1963-ban és 1968-ban továbbiak követtek. Az újabb nemzetközi felméréshez igazodva 1974 volt a következő országos felmérés éve. Azóta minden ötödik évben megismétlődik a munka.

MIKOR SZÁMOLJÁK A GÓLYÁKAT?

„És tényleg egyesével megszámlálják a madarakat?” – kérdezhetné képzeletbeli beszélgetőpartnerünk.

„Tulajdonképpen igen!” – lehetne a válasz. Csak nem mindegy, hogy melyik időszakban és hol. A felmérés ugyanis elsősorban a fészkek összeírását takarja, amihez hozzátartozik a benne lakók megszámlálása is. A „feltározás” a teljesség kedvéért kiterjed a fészkekanyag nélküli üres tartókosarakra, a lakatlan és a lakott fészkekre is. A felmérés időszaka a fiókák kirepülése előtti néhány hét, így a fészkekben már álldogáló utódok is számba vehetők. Végeredményben ismert lesz a fészkek száma, a fészkelő párok mennyisége és a kirepülő fiatal madaraké is.



© ORBÁN ZOLTÁN FELVÉTELEI

KIK VÉGIK A FELMÉRÉST?

Az első országos cenzusban a Madártani Intézet megfigyelői hálózata és az ország tanítói kara szolgáltatta az adatokat. Az adatok feldolgozását Homonnay Nándor végezte el. A felmérésben igen jelentős szerepet játszottak később a postások, akik 1958 és 1989 között az adatok közel felét küldték be. A felméréseket kezdetben a Madártani Intézet szervezte, az adatok publikálásában részt vett például Keve András. Meg kell még említeni a szegedi Móra Ferenc Múzeum és a szintén szegedi Somogyi Könyvtár nevét is. A két intézmény jelentős segítséget nyújtott például a levelezési költség átvállalásával. Itt dolgozott Marián Miklós és Jakab Béla, a felmérések két későbbi szervezője és az adatok összeítője.

Megalakulása, 1974 óta a Madártani Egyesület fokozatosan átvette a koordinációt és bekapcsolódott a számlálásba a nemzeti park igazgatóságok munkatársai is. Az utóbbi években az MME Monitoring Központ gyűjti az adatokat on-line internetes adatbázisa segítségével. Szegeden továbbra is hatékonyan ápoljuk a gólyafelmérések korábbi hagyományait.

HOGYAN SZÁMOLJUK A GÓLYÁKAT?

Ha valaki akár csak egy-két gólyafészket ismer, annak az adatait is szívesen

várjuk! Lehet, hogy éppen az a fészek maradna ki a felmérésből!

Több szabadidő esetén lehetőség szerint egy vagy több település teljes területét ellenőrizze le. Korábban ugyanis az állomány nagyságát az egyes települések szintjén összesítették, így a változás nyomon követéséhez továbbra is a települési szintű adatok a legkönnyebben használhatók. Nagyon fontos, hogy megadjuk a teljes felmért területet is, mert abból lehet tudni, hogy hol *nem volt* gólyafészkelés. Ezt be lehet jelölni térképen, fel lehet sorolni a gólyák által nem lakott településeket stb.

A legfontosabb adatsor a gólyafészkek listája. Ezt az év bármely szakában össze lehet állítani. A fészkek lakottsága, valamint a költési siker viszont csak a fiókanevelés időszakában állapítható meg, ezért célszerű a felméréseket július első felére időzíteni. A fiókszám biztonságosan akkor állapítható meg, amikor a fiókák már felállnak a fészkekben. Erős szélben a fiókák lelapulhatnak, ezért nem érdemes szeles időben a felméréseket végezni. A fészkekbe általában nem lehet belemenni, ezért jobb akár 50-100 méterre is elmenni tőle, és távcsővel megszámlálni a fiókákat. Etetéskor a fiókák felállnak a fészkekben, ezt érdemes megvárni. A felmérések során segíthetnek a helyi lakosok, sokszor tudnak olyan fészket mondani, amire önállóan nem találnánk rá (például udvarban álló fa, kémény stb.). Ismeretlen fészkek megtalálásához segítséget nyújthat a táplálkozó induló

vagy táplálékot hozó gólya repülési iránya is.

A felmérés során a következő adatokat kell lejegyezni: a fészkek címe, tartóaljzata (villanyoszlop, kémény stb.), építés éve (ha ismert), a fészkek lakottsága (lakatlan, magányos gólya lakja, pár foglalja), fiókák száma. Ha van adat róla, megadható az esetleg elpusztult gólyák száma, a pusztulás oka és más, a gólyák életét érintő megjegyzések. Fontos információ a fészkek földrajzi koordinátája.

A fészkek „címét” úgy adjuk meg, hogy egyértelmű legyen, később más is odataláljon, de igyekezzünk röviden megadni. Például: „Szeged, Verseny és Bérkert u. sarka” vagy „Röske, E5-ös országút 191,2 kmsz (km-szelvény), északra 50 méter”. Műholdas helyzetmeghatározó (GPS) használatakor adjuk meg a műszer által használt vetületi rendszert.

Gólyafelmérőlapokat az MME címen lehet igényelni, vagy az MME honlapjáról lehet letölteni, s ezek szükség esetén fénymásolhatók. Ha a felmérőlap által meghatározott kérdéseket követjük, nem kell feltétlenül a felmérőlapot kitölteni, elegendő az adatokat a www.golya.mme.hu címen található on-line adatbázisba feltölteni. Ha ez nem megoldható, egyszerű levélben, e-mailben, excel-file-ban is lehet küldeni az adatokat az MME címére.



Az adatgyűjtés a védelmi munka alapját képező tevékenység, ezért a lehető legnagyobb pontossággal kérjük elvégezni. Segítő közreműködésüket előre is köszönjük!

Lovászi Péter



A Magyar Madártani Egyesület gólyavédelmi programját a Cora támogatja.



Fülemülék Éjszakája



A Fülemülék Éjszakája immár hagyományos nyár eleji, országos rendezvénye a Magyar Madártani Egyesületnek, és nagy örömeinkre hatalmas érdeklődés övezi. Én eddig csak budapesti helyeken jártam, de a beszámolókat olvasva mindenhol sokan részt vesznek ezeken az ingyenes koncerteken. Idén országsszerte 40 helyszínen rendezték a helyi csoportok május közepén a Fülemülék Éjszakáját, amelyen összesen mintegy 3500 érdeklődő vett részt. Aki járt már hasonló eseményen, tapasztalhatta, mennyire meghatározó az efféle élmény a természet- és madárbarátoknak. Jó látni a derűs arcokat, kicsik-nagyok együtt fülelni és vizslatják a bokrokat, hátha sikerül meglátni a fülemülét.

Nem könnyű észrevenni, egyszerű a színezete, és a sűrű bozótban szeret mozogni, ahol nappal is félhomály van, pláne napnyugta környékén. Eppen ezen jellemzői miatt azonban kevésbé veszélyeztetik a ragadozók, így a hangját használja az érvényesülésre. A fülemüle különleges gégeje egyszerre 4 különböző hangot tud kiadni, tökéletes zenei akkordokat is képes dalolni.

A madár a verébnél kicsivel nagyobb méretű, karcsú testalkatú, enyhén vörhenyes barna háta, rozsdavöröses farktollai, fehérres torka és világos szürkésbarna alsóteste van, valamint gyönyörű mélybarna szeme. A szemébe nézni leginkább gyűrűzések lehet, április közepén és augusztus-szeptember táján, amikor hazaérkeznek illetve elvonulnak (Afrikában telelnek).

Áprilisban a hímek érkeznek meg először, területet foglalnak, és úgy várják a tojókat. Fészket a bokrok alá, a talajra építenek, 4-6 tojást raknak, amelyek 13-14 nap alatt kelnek ki, és körülbelül újabb 14 nap múlva repülnek ki a fiókák. A sűrűben bujkálva a fiatalok további 2 hétig még a szülők gondoskodására szorulnak. A fülemülét a kertbe is megpróbálhatjuk becsalogatni: ültessünk bokrokat egy nyugalmas részen, és alatta hagyjuk meg az aljnövényzetet és avart is.

Ki ne ismerné Arany János A fülemüle című versét? Ez a csodás hangú, csalogánynak is nevezett madár sok más művészt is megihletett: költőket, írókat, zeneszerzőket (Petőfi, Vörösmarty, Weöres, Áprily, Wilde, Andersen, Händel, Sztravinszkij stb.).

A következő években is mindenkinek ajánlható a fülemüle-koncert: tavasszal virágillatokkal teli a levegő, a kosarat megakasztjuk finom falatokkal és innivalóval, hónunk alá csaphatunk egy takarót, és piknikezhetünk a parkban, közben a madárdalban gyönyörködve.

Druzsaczký Ildikó

Vadregényes tájaival, európai szemünknek oly egzotikus élővilágával a lap olvasói közül is bizonyára sokan fantáziáját megmozgatta már a távoli kontinens, Ausztrália. Fiatalon jómagam is sokat lapozgattam BERNHARD GRZIMEK magyar nyelven is megjelent könyvét elábrándozva azon, milyen izgalmas lenne egyszer élőben, természetes közegükben is látni a fotókon bemutatott erszényeseket, hüllőket, furcsa madarakat, eltölteni néhány napot az ausztrál vadonban. Évtizedek teltek el, míg álomom valóra válhatott, és nem is csak néhány napot, hanem három teljes hónapot (2008 november közepétől 2009 február közepéig) tölthettem a „vörös kontinensen”.

Az út – párommal közösen – magán-szervezésű volt. A megérkezésünk után gyorsan felvettük az arrafelé egyáltalán nem meglepő „backpacker” életmódot, azaz vásároltunk egy nem éppen fiatal, ám kényelmesebb alvásra és raktározásra (poggyász, fotófelszerelés, kemping gázfőző, edények, kempingasztal és székek, heti élelem, sok ivóvíz, tartalék üzemanyag stb.) is alkalmas autót majd nekivágtunk a legalább 10 000 km-es útnak. A mediterrán Perth-ből indulva

eljutottunk a Pinnacles sivatagi hangulatos vidékére, a Kenguru-szigetre, az Uluru (Ayers Rock) környékére, Darwinba, a híres Kakadu Nemzeti Parkba, az ausztrál boababfák vidékére (Gregory Nemzeti Park), Tully trópusi esőerdőbe, a Kék-hegységbe, valamint az Ausztrál-Alpokba.

Nem madarászni mentem Ausztráliába. A természet minden szépsége, különlegessége érdekelt, de mégiscsak botanikusként tekinttem a legnagyobb várakozással az út elé, hiszen e nagyon változatos klímájú, Európa háromnegyedét kitevő ország növényvilága kivételesen gazdag és több szempontból is páratlan. Ebben nem is csalódtam, ugyanakkor az is gyorsan kiderült, hogy fiatalokom megszállott madarász énje még mindig bennem lakozik; és Ausztráliában minden természetszerető egy kicsit madarásszá vagy madarásszá is válik. Hogy miért? A városok zöld övezetében is élő vagy gyakorta megjelenő mézevőfélék, a csapatokban mozgó fehér, rózsaszín vagy éppen hollófekezte kakaduk, a kisebb, bámulatosan szín gazdag lóric és rozellák, a „lábunk alatt” serteptertelő különféle galambok, ger-

lék, a szigorú tekintetű ausztrál szarkák (*Cracticus tibicen*), az éles hangú álarcos bíbic (*Vanellus miles*), az állandóan izgómozgó ausztrál „barázdabillegető” (willie wagtail) (*Rhipidura leucophrys*) és a szintén mindenfelé elterjedt szarkapacsirta (*Grallina cyanoleuca*), no és persze a kokaburák (*Dacelo novaeguineae*, *D. leachi*) sokféle felhangzó nagyon jellegzetes hangja – ez mind-mind hozzátartozik az ausztrál hétköznapihoz.

Ausztrália madárvilágáról elgondolkodva minden bizonnyal az elsők között jut eszünkbe a kontinens legnagyobb madara az emu (*Dromaius novaehollandiae*). Ez rendjén is van így, hiszen ez az ember magasságú futómadár – az irodalmak tanúsága szerint – gyakorlatilag az egész kontinensen előfordul, és ennek köszönhetően Ausztrália címermadara (az óriáskenguruval együtt kiemelt helyen szerepel az ország címerében). Elég óvatos madár, de azért volt szerencsénk többfelé is látni, elsősorban Nyugat-Ausztráliában Perth-től É-ra és Új-Dél-Wales déli felében. Egyébként minden tagállam külön-külön is büszkélkedik saját címer madárral (de címer erszénnyel, valamint címer növényvel is), melyeket talán

Ausztráliában madarásztam





Ausztrál ásólúd



„Ausztrál szarka”



Kantáros mézevő



Tengerkék tündérmadár

érdemes megemlíteni, már csak azért is, mert az út során a legtöbbjükkel mi is találkoztunk. A választott címermadár rendszerint nem madárritkaság, nem csak az adott tagállamban fordul elő, de ott a legjellemzőbb. Nyugat-Ausztrália jelképe a szintén közismert fekete hatytyú (Cygnus atratus), Dél-Ausztráliáé az „ausztrál szarka” itteni alfaja (*Gymnorhina tibicen telonocua*). Az Északi-Terület a kontinens legnagyobb ragadozó madarát az ékfarkú sast (*Aquila audax*) választotta, Queensland a Brolga- vagy más néven pirostarkójú darut (*Grus rubicunda*), Új-Dél-Wales a kacagójancsit (*Dace-*

Fehérfasú rétisas



lo novaeguineae). Az önálló tagállamként szereplő, kis kiterjedésű Központi-Terület (a főváros, Canberra környete) egy ritkább kakadut (*Callocephalon fimbriatum*) tűzött jelképesen a zászlajára, míg Viktoria és Tasmánia egy-egy mézevőt (*Lichenostomus melanops cassidix*, illetve *Anthochaera paradoxa*). Utóbbi hármat sajnos nem sikerült látnunk, elsősorban talán csak azért, mert e vidékere – kivéve Canberra – már nem jutottunk el.

Utazásunk tehát nem kutatóút volt, hanem barangolás Ausztrália sokszínű vidékein. Voltak ugyan célzatos kitérők (egyes nemzeti parkok, védett területek, néhány állatkert, vadaspark), de az esetek többségében a szerencsére bízunk, hogy mi kerül a szemünk elé. A szerencse pedig gyakran kedvezett, így – a számos növény és egyéb állat mellett



Kígyónyakú madár

– közel 200 madárfajt sikerült a három hónap alatt megfigyelnünk. Lehetetlen tehát e lap hasábjain a teljesség igényével beszámolni utunkról, viszont remélem, hogy a következő bekezdésekben kiragadott néhány élmény, gondolat így is érdekes és tanulságos lesz mindazoknak akik érdeklődnek az ausztrál természet, az ottani madárvilág iránt vagy/és utazást terveznek e távoli vidékre.

Van átfedés, sőt számottevő átfedés van Európa és Ausztrália madárfaunája között. Ezt mi is több esetben megtapasztaltunk. Itt elsősorban egyes tengeri madarakat (halfarkasok), parti madarakat (lilék, partfutók, godák, pólik, cankók, kőforgató) kell megemlítenünk, de a gémfélék között is akad több ismerős. Ezek egy része csak ritka kóborlóként vetődik el Ausztráliába, míg mások jellemző fészkelői e kontinensnek is. A megkezdett sort folytathatjuk a kárókatonával (*Phalacrocorax carbo*), a búbos vöcsökkel (*Podiceps cristatus*), a szárcsával (*Fulica atra*), a batlával (*Plegadis falcinellus*), a barna kányával (*Milvus migrans*), a gólyatöccsel (*Himantopus himantopus leucocephalus* – erre felé másik alfaja él), a lócsérrel (*Hydroprogne caspia*), a kis és küszvágó csérrel (*Sterna albifrons*, *S. hirundo*), a szerkőssel (*Chlidonias* spp.), a gyöngybagollyal (*Tyto alba*). Mindez



Fésűsujjú levéljáró



Fémes énekeseregély

talán érdekes adalék, de persze nem e fajlista kedvéért utazik a magyar madarász Ausztráliába.

A kontinens madárvilága kifejezetten gazdag, a fajsám 800 fölötti (egyes források szerint több mint 880). Ebből mintegy 35% bennszülött. Madarakkal valóban mindenfelé találkozhatunk, de a faj- és egyedszám az északi szubtrópusi, trópusi vidékeken a legnagyobb. Queensland-ben például a 630 körüli! Utazásunk során az egyik legjobb madarász helynek a Kakadu Nemzeti Parkban lévő Yellow Water Billabong bizonyult, ahol egy szervezett hajókiránduláson vetünk részt. A trópusi párás hőség és a csípős rovarok okozta kellemetlenségeket gyorsan feledtette a sokféle madár látványa, melyek itt már megszokták a gyakorta közlekedő turistákkal tömött kishajók látványát, így nem nagyon

Szalmanyakú íbisz



Ausztrál pelikán





Kékarcú mézevő



Skarlátbegy

© FARKAS SÁNDOR FELVÉTELEI



Talegallatyúk



Mályvapártás lugasépítő



Iszaptöcs

zavartatták magukat. Kígyónyakú madár (*Anhinga melanogaster novaehollandiae*), tarka kárókatona (*Phalacrocorax varius*), fehérhasú rétisas (*Haliaeetus leucogaster*), fésűsujjú leveljáró (*Jacarana gallinacea*) került egyebek mellett lencsevégre.

Ausztrália kellően délre helyezkedik el ahhoz, hogy az Antarktisz pingvinfajai olykor elvetődjenek déli partjaihoz. A legkisebb pingvinfaj a kék vagy törpepingvin (*Eudyptula minor*) azonban nem a távoli jeges világ szülötte, hanem az ausztrál déli partszakaszok és szigetek (valamint Új-Zéland) fészkelő madara. Ez a galamb nagyságú madár főleg partközeli sziklák üregeiben, esetleg nagyon sűrű növényzet takarásában költ. A Kenguru-szigeten mi is láthattuk egyik telepüket. Örömmel tapasztaltuk, hogy természetvédők fészkelő ládák kihelyezésével is segítik szaporodásukat.

Az ausztrál pelikán (*Pelecanus conspicillatus*) bárhol előfordulhat, ahol nagyobb vízfelületet talál. Gyakran feltűnik lakott területeken is, főleg kikötőkben. Könnyen alkalmazkodik és néha szinte megérinthetjük mire lomhán szárnyra kap. Hálás fotótéma. Az ausztrál fehér ibisz (*Threskiornis molucca*) szintén könnyen szelődül, gyakran megfigyelhető a városközpontok forgalmas parkjaiban is.

A lúdalkatúak között Ausztráliában több olyan is akad, melyek külön figyelmet érdemelnek. Egyikük a sajátos megjelenésű, rendszertanilag nehezen besorolható tyúklúd (*Cereopsis novaehollandiae*), mely nemzetségének egyetlen faja. Ez a szűk elterjedésű (Ausztrália déli szigetei), sem repülni sem fürödni nem igazán szerető madár az 1950-es

évek végére a kihalás szélére sodródott. Szerencsére ma már jobb a helyzet és világlármánya egyes becslések szerint eléri a 15 000-et. Megcsodálhatjuk e madarat az ausztrál állatkertek és vadasparkok többségében, de ennél sokkal nagyobb élményt jelentett számunkra a Kenguru-szigeten vadon megfigyelt legelésző kis csapata. Láttunk e szigeten egy másik érdekes récefélét is, nevezetesen a lebernyeges récét (*Biziura lobata*), melynek besorolása nagy fejtörést okoz mind a mai napig a madárrendszertan kutatóinak. Harmadikként következzen az ujjas vagy hasadtujjú lúd (*Anseranas semipalmata*). Családjának egyetlen ma is élő képviselője, mint „élő kövület” tartjuk számon. Ausztrália északi és Pápua-Új-Guinea déli felén honos; az északi szubtrópusi-trópusi részekben mi is gyakran láttuk és hallottuk meglepő, dudaszzerű hangját. Számos érdekes tulajdonsága mellett említést érdemel, hogy fészkeléskor a hímhez általában kettő tojó társul.

A „leg”-ek folytatásaként essen néhány szó a kontinens már említett legnagyobb nappali ragadozójáról az ékfarkú sasról (*Aquila audax*). A tojó testhossza meghaladhatja az 1 m-t, szárfesztávolsága elérheti a 2,5 m-t. Bárhol előfordulhat, de a tapasztalataink szerint a leginkább ott számíthatunk a felbukkasására, ahol a gépjárműforgalomnak gyakorta esnek áldozatul kenguruk. E sas – a kányákkal (*Milvus spp.*) egyetemben – előszeretettel fogyaszt dögöt.

Az ausztrál madárvilág tagadhatatlanul egyik legérdekesebb tagja az ausztrál bozótpulyka vagy talegallatyúk (*Alectu-*



Kacagójancsi

ra lathamii). Ezt a címet nem már-már keselyűre emlékeztető megjelenésével, hanem költési stratégiájával érdemelte ki. A hím ugyanis méretes költődombot kapar össze, és az ebbe lerakott tojásokat – folyamatos hőszabályozás mellett, melyet szintén ő végez – a korhadás hője kelti ki. Ezt a keleti part esőerdeiben honos nem túl félnk madarat többfelé is láttuk, sőt költődombját is megfigyelhettük az Eungella Nemzeti Parkban. Kisebb termetű, kevésbé ismert



Ausztrál örvöspapagáj

rokonával, a hasonló módon költő (még nagyobb halmot összekaparó) narancs-sárgalábú ásótyúkkal (*Megapodius reinwardt*) ugyancsak többfelé találkoztunk a trópusi területeken.

A madárvilág legérdekesebb építményei közé tartoznak a hím lugasépítő madarak pár csalogató vesszőfonatai és nem kevésbé lenyűgöző e lugas környezetének feldíszítése sem. Ausztráliában több faj is él. Az északi részen a legnagyobb termetű és legszebb lugalat készítő szerényebb megjelenésű mályvapártás lugasépítő (*Chlamydera nuchalis*) terjedt el, melynek remekét Townsvil-le egyik botanikus kertjében csodálhattuk meg. A lugas meglehetősen feltűnő



Hasadtujjú lúd

helyen, egy – szerencsére nem túl forgalmas – sétaút közelében épült, sőt szépült a szemünk láttára. Sokáig emlékezetes marad az a fél óra, amíg a madaraktól



Álarcos bíbic



Vörösfarkú hollókakadu



© FARKAS SÁNDOR FELVÉTELEI

Szivárványlóri



Rózsás kakadu



Tyúklúd



Pirostarkójú daru

10–15 m távolságban letelepedve távcsővel figyelhettük bohókás mozdulatokkal színezett munkálkodásukat.

Ausztrália nevezetes madarai közül nem maradhat ki a pompás lantfarkúmadár (*Menura novaehollandiae*) sem. Első pillanatban leginkább fácnánra emlékeztet (bár a verébalkatúak közé tartozik), ám magasabb és karcsúbb. Már a hímek valóban pompás faroktollai okán is kiérdemli a figyelmet, de még inkább csodálatraméltó hangutánzó tehetsége. Utunk befejezésekor, a Sydney melletti Ku-ring-gai Wildflower Gardenben tett

kirándulásunkkor nyílt módunk megfigyelni e madarak nászviselkedését és belehallgatni meghökkenítő hangeffektusokat is felvonultató repertoárjukba. Mindez azt is feledtette, hogy élvezhető fényképfelvételt készíteni e madárfajról sajnos nem sikerült. A pompás lantfarkúmadár Ausztrália DK-i felén honos, Új-Dél-Wales természetvédelmi jelképe, de méltán szerepel az ausztrál 10 centes érmén és 100 dolláron is.

Európában – így hazánkban – sem ismeretlen, hogy egyes madárfajok milyen jól alkalmazkodnak az emberi



Targa kárókatona

környezetbe és kihasználva ennek előnyeit kifejezetten jól érzik magukat még a nagyvárosok forgatagában is. Tapasztalataink szerint Ausztráliában ez még inkább igaz, sőt ha madarászásra, pláne madárfotózásra helyszínt kellene ajánlanom, elsők között említeném a városi parkokat, dísztavakat, kempingeket, karavánparkokat. Az ok egyszerű: a könnyű táplálékszerzés. Bár sokfelé látunk a (vad)madarak etetését tiltó táblákat, úgy tűnt erre felé általában nagy hagyománya van a „kenyérdobálásnak”. Ha pedig nincs is egy parkban kifejezett madáretetés, az ausztrálok között nagyon népszerű piknikezés alkalmából mindig csurrán-cseppen a hívatlan szárnyas vendégeknek is valami. Hosszú azon madarak sora, melyek ilyen módon gyorsan „megszelídülnek”. A cikkben már megemlítettem ausztrál pelikánon, fehér íbiszen, talegallyatyúkon kívül, mindenképpen említést érdemel a szemöldökös réce (*Anas superciliosa*), a kék fű itteni alfaja (*Porphyrio porphyrio melanotus*), a pápua vízityúk (*Gallinula tenebrosa*), az ausztrál sirály (*Larus novaehollandiae*), az ausztrál varjú (*Corvus coronoides*), a szürke és tarka rablóvarjú (*Strepera versicolor, S. graculina*), a mindössze tenyérnyi zebraalamoccska (*Geopelia striata*), a bőbitás galamb (*Ocyphaps lophotes*), no és persze a papagájok, legfőképpen a fél méteres sárgabőbitás kakadu (*Cacatua galerita*).

Itt azért álljunk meg egy pillanatra, hiszen köztudott, hogy 50 fölötti fajszámával Ausztrália a papagájok – a lórikat és kakadukat is beleértve – hazája. Nincs olyan vidéke a kontinensnek, ahol ne élne valamilyen papagájféle. A legkisebb faj mindössze veréb méretű, míg a legnagyobb kakadu közel 70 cm-es. „Papagájt” biztosan minden Ausztráliába utazó látni fog, és ehhez még a belvárost sem kell feltétlenül elhagynia. Utazásunk során mi is mindenfelé láttunk papagájokat. A legtöbb madarat a szálláshelyeinken figyelhettük meg. Sok turista bizonyára negatív élményként éli meg a kakaduk óriási hangzavarral járó hajnali húzását. Mi annak dacára élveztük, hogy a nyári időszakban néha csak a hajnali órákra hűl le a levegő annyira, hogy a sátorban vagy

a nem légkondicionált autóban aludni lehet, illetve lehetne, ha az érces hangú rózsás kakaduk (*Cacatua roseicapilla*) és csupaszzemű kakaduk (*Cacatua sanguinea*) ebben meg nem akadályoznák az embert.

Végezetül nem mehetünk el szó nélkül azon tény mellett sem, hogy Ausztráliában sajnos(!) további ismerős madarakkal is találkozhatunk. Nem akartam hinni a fülemnek, amikor valahol Dél-Ausztrália fűsivatagos vidékén felcsendült a mezei pacsirta (*Alauda arvensis*) jól ismert éneke. Hitetlenkedve vettem elő a madárhatározót amiből kiderült, hogy nem csapott be a fülem: a mezei pacsirta az egyik betelepített és meghonosított madárfaj a kontinensen. Elsősorban az európai bevándorlóknak „köszönhető”, hogy ma már olyan madárfajok is az ausztrál fauna tagjai mint a tőkés réce (*Anas platyrhynchos*), a seregély (*Sturnus vulgaris*), a házi veréb (*Passer domesticus*), a fekete rigó (*Turdus merula*), a tengelic (*Carduelis carduelis*), a zöldike (*Chloris chloris*). Többségük az 1800-as évek közepén–végén került Ausztráliába, elsősorban a keleti part nagyvárosaiba, ahonnan megkezdheték térhódításukat. A behurcolt madárfajok többsége tehát európai, de néhány faj Ázsiából származik. Közülük mindenképpen ki kell emelni a keleti parton nagyon elterjedt seregély nagyságú, agresszív viselkedésű pásztormejnőt (*Acridotheres tristis*). Táplálék és fészkelőhely konkurensként ma már súlyos természetvédelmi problémát jelent Ausztráliában.

Farkas Sándor



Csupaszzemű kakadu



Sarlós füttyülőlúd

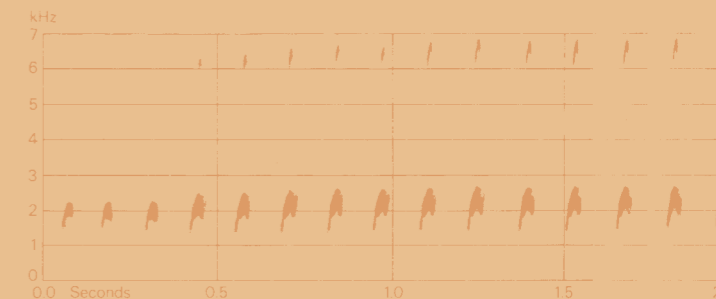


Bőbitás galamb



Pásztormejnő

Kakukkhívás autóból



© LÓKI CSABA FELVÉTELEI

Évek óta izgatta a fantáziámat a madarak (különösen a ritkább fajok) hanggal történő behívása. Jobban elmélyedtem a témában, és madárhangok gyűjtésébe kezdtem. Fő célom egy látványosabb kakukkfotó elkészítése volt. Viszonylag sok keresgélés után végül Szilágyi Attilától sikerült megszereznem a megfelelő kakukkhangokat. A felvételeken tisztán és jó minőségben szól a madár – öt különböző hangon. A hanganyagot CD-re másoltam, majd egy halastó partján kipróbáltam, hogy mit szólnak hozzá a kakukkok. Jól sikerült kiválasztanom a helyet, mert több helyről is szóltak a madarak. Néhány perc várakozás után elkezdtem játszani nekik a felvételt. A hívás eredménye három – a sátram előtt kergetőző – kakukk lett, de a madarak annyira „beindultak”, hogy egy lendülettel ki is kergették egymást magnóm közeléből.



Kakukkhívásra a legjobb időszak a május, ezért a sikertelen első kísérlet után is folyamatosan nálam volt a hívó-felszerelés, hátha... Néhány hét elteltével kaposvári munkahelyem mellett egy fasorban meg is szólalt a kakukk. Fényképezőgépem és tartozékai kéznél voltak, a magnóm elemei viszont már nem működtek. Rövid tanakodás után betettem a lemezt az autóm CD-lejátszójába, és próbaképp lejátszottam a hangot a madárnak. Nagy örömmel egyre közeledett az autó felé, majd visszakanyarodott és leszállt egy fára. Úgy vettem észre, tart kicsit az autómtól, ezért álcahaló takarásában folytattam a hívást – immár sikerrel. Az öt különféle hang közül csak két hangot talált csábítóknak a madár. Ezeket ismételttem pár perces szünetekkel. A hívást nem szabad túlzásba vinni, mert az riasztólag hathat, és a madár elrepül a területről. Jelen esetben a röviden, de hangosan lejátszott hangokra a madár mindig elindult és leszállt egy kiemelkedő ponton, majd visszaszólt. Néhány ismétlés után már sokkal türelmetlenebb lett, és minden landolás egyre közelebb történt az autómhoz. Bátran illette magát és kereste a hangforrást, a vélelmezett rivális kakukkot. Ebben a fázisban már remekül tudtam fényképezni is. Sokféle pózban és reptében is sikerült megörökítenem a madarat. A fotózás közben gyűjtött rengeteg tapasztalat és az elkészített felvételek nagy örömmel töltöttek el. Nem is kérdés tehát, hogy jövő májusban ismét „harcba” indulok majd a kakukkok földjére.

Lóki Csaba



„A botanikusok ... társalmában, akár a madarászok között a ragadozók szerelmesei, szinte külön kasztot képeznek az orchideák megszállottai, néhai Soó Rezső professzor önironikus kifejezésével élve az orchidióták.”

Németh Ferenc – Seregélyes Tibor

Az orchideák (más néven kosborfélék) a virágos növények legfajgazdagabb családjá, eddig megismert fajaik számát 22 000 és 25 000 közé teszik. Több más szempontból is kitűnnek, körükben fordulnak elő a legkisebb magvak, többségük nagymértékben ráutalt a velük együttélő gombákra és többé-kevésbé specifikus megporzó élőlényekre egyaránt, virágaik legendás szín-, alak- és formabeli változatossága talán felülmúl minden más növénycsoportot, és természetesen összefüggésben áll azokkal a virágbiológiai jelenségekkel, amelyek révén az orchideafajok a legkülönbözőbb megporzókat – sok esetben nektár vagy egyéb ellenszolgáltatás nélkül – ráveszik, hogy virágaikat megporozzák. A trópusi területeken vannak madármegporzású fajok is, de a mérsékelt övben a kapcsolat az

orchideák és a madarak (nevei) között rendszerint csak az ember asszociációs tevékenységének köszönhető.

Több olyan európai orchideanemzetség van, amely neve magyarul – sőt némely más nyelveken is – madarakra utal. Közülük minden bizonynyal a leglátványosabb és legismertebb a *Cypripedium calceolus*. Ez a növény természetesen egyetlen papucsajkú orchideája. A sárga „papucs” a megporzó rovarok ideiglenes csapdába ejtésére módosult mézajak, amely a növény legtöbb népi és hivatalos nevének is alapjául szolgált. Magyarul például *Boldogasszony papu-*



Fehér madársisak

Madárfészek, rigópohár és zöldike Orchideák és madarak

Piros madársisak



csának, *Márai tzipellőjének, erdei sárga papucs*nak, *cipőcímnek* is nevezték. Egyik legkellemesebb hangzású magyar népi neve (a *rigópohár*) merész asszociáción alapul, teljesen valószínűtlen ugyanis, hogy mézajkából a rigók szomjukat oltanák... Persze ez a költői ihletettséggű név nem rugaszkodott el jobban a valóságtól, mint azok az antropomorf hasonlatok, amelyek lábbelihez hasonlítják a növény feltűnő, papucsszerűen kiöblösödő labelumát. Mindezt jól illusztrálják Csapó József Debrecen város orvosának 1775-ben megjelent fűvészkönyvéből származó sorai, amelyek amiatt is tanulságosak, mert a nálunk mára nagyon megritkult faj olyan somogyi előfordulását is említi, amelynek napjainkra nyoma veszett: „*Ez tsudálatos fű, mert a' virága pontban*

olyan, mint egy esztendő kis gyermeknek a' sárga kis tzipőcskéje... Ezen virágnak az elein két felől egy hosszú veres viráglevetske vagyon, mellyek olyak mint tzipőkön lévő piros pántlikák, mellyekkel azok öszve köttetnek ... Magyarországban is terem imitt amott, úgymint Német-ujvár körül, Nemes Veszprém Vármegyében is találtam, de böven akadtam reá Nemes Somogy Vármegyében, az Pusztá-Korpád nevű Helység körül levő Erdőkben 1765-ik esztendőben”.

A rigópohár virágai nem termelnek nektárt, megporzását elsősorban bányászmehek (*Andrena* spp.) végzik, amelyek az olajcseppektől síkos szélű nyíláson keresztül beesnek a „papucsba”. A nyíláson – annak visszahajló pereme, valamint a papucs sima belső



Rigópohár

Kardos madársisak



felső felére miatt – nem tudnak kijutni, a csapda hátsó, összeszűkülő része felé vezető szőrszávon viszont fel tudnak kapaszkodni. Ebbe az irányba csalogatja őket a mézajak áttetsző „fényablakain” beszűremlő fény is. A rovar útja során kénytelen átpréselni magát a bibekarékjok között (ha volt rajta más virágból származó pollencsomag, akkor így megporozza a virágot), majd ezt követően ragad az előtorára a növény sárga pollíniuma, és csak ezután jut ki a szabadba.

A madársisak (*Cephalanthera*) nemzeti tudományos neve szó szerinti fordításban *fejes portokot* jelent. Ezt próbálták meg a nyelvújítás korában lefordítani és e növények magyar nevéül használni. A „tekeporhon” egyike azoknak a különleges hangzású, de elég nyakatekert kifejezéseknek, amelyek mára feledésbe merültek. Sokkal maradandóbbnak bizonyult és mára egyeduralgódóvá vált a *madársisak* elnevezés. Ennek a névnek a gyökere valószínűleg a német nyelvben keresendő, de sikerét talán annak

köszönheti, hogy nem tükörfordításon alapul. Németül ugyanis *Waldvögelein* (azaz: erdei madárka) e növények neve. A magyar ebből csak a madarat tartotta meg, és hozzá kapcsolta a virágok alakja miatt találó sisak szót.

Egyébként a madársisakok virágbiológiája is érdekes, és szintén megtévesztően alapul. Ezek a fajok szintén nem termelnek nektárt, hanem virágaik a velük együtt előforduló, nektártermelő növények virágait „utánozzák”. A piros madársisak (*Cephalanthera rubra*) például a baracklevelű harangvirágot (*Campanula persicifolia*) „mímeli”. Az emberi szem számára a harangvirág és a madársisak virágainak színe jelentősen különbözik, de igazolták, hogy a rovarok e növények virágait hasonló színűnek látják, s így könnyen összetévesztik őket. A madársisak tehát két élőlényt is „károsít”, a harangvirágtól részben elvonja megporzóit, a rovar pedig ellenszolgáltatás nélkül ösztönzi idő- és energiaigényes tevékenységre.

A madár és növény közti színezetbeli hasonlóság az oka a *zöldike* név „kettős-ségének”. A jól ismert pintyfélé (*Carduelis chloris*) – amely itt „zsiroz” az ablak előtt, mikor ezeket a sorokat írom – és a hasonló orchidea között ugyanis nem túlságosan sok hasonlóság van, leszámítva azt, hogy előbbi tollazatában és utóbbi színezetében is dominálnak a zöldes színek. A két névnek olymódon valószínűleg nincs köze egymáshoz, nem a madárról nevezték el az orchideát, hanem ugyanolyan logikai alapon képezték a nevet. (Az viszont lehetséges, hogy a madárnév mintául szolgált a növény elnevezéséhez.)

Egyik leggyakoribb hazai orchideánk a madárfészek (*Neottia nidus-avis*). Arasznyi magas, viaszzerű korhadéklakó, halványbarna, néha világos sárgás növény. Levelei redukálódtak, pikkelyszerűek. Nevét onnan kapta, hogy gyökerei sűrűn, összefonódottan fejlődnek, ezért némileg madárfészekre emlékeztetnek. A faj tudományos neve is ezt jelenti, és több nyelvben ennek fordítása lett a növény „hivatalos” nemzeti neve.

Végezetül: azt a tényt hogy az orchideák szépsége a madarászokat is meg-



Madárfészek



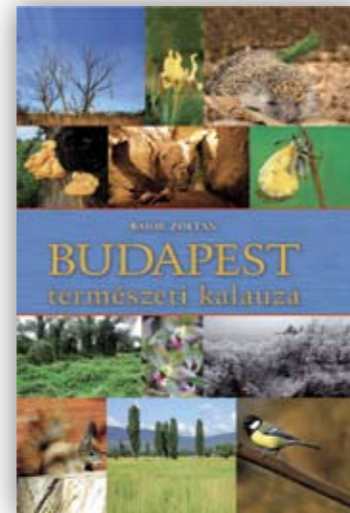
Zöldike

ragadja, igazolhatja a következő történet. Néhány évvel ezelőtt a bíbor sallangvirág nevű orchideát indultunk fényképezőgéppel becserkészni. A kiránduláson velünk tartott egy jól ismert és igen lelkes madarász is. Mikor megtaláltuk az áhított növény leg-szebb nyílásban levő példányait, Tamás barátunk (aki egyébként a ragadozómaradok szerelmese) teljes áhítattal térdelt-hasalt a növény elé, és olyan hévvel nyomta a fényképezőgép exponálógombját, mintha kerecsensólymot látna... Mikor megkérdeztük tőle, hogy mi a véleménye, csak annyit mondott:

- *Olyan szép, hogy már majdnem madár!*

Molnár V. Attila

Budapest természeti kalauza



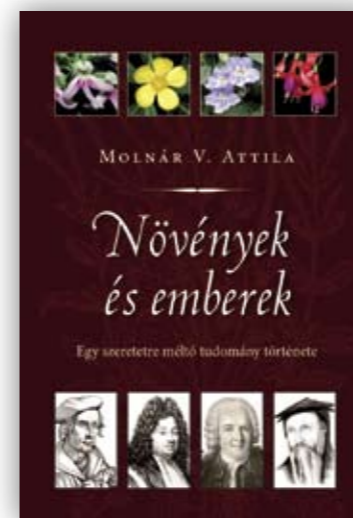
Tudta Ön, hogy Budapesten több mint 150 védett növényfaj honos, és fővárosunk határain belül napjainkig már mintegy 250 madárfaj előfordulása bizonyított? Gondolta volna, hogy az oltalmat élvező területek (köztük a barlangok) száma a 300-at is meghaladja? Budapest kulturális értékeit számos könyv bemutatta már, területén azonban olyan különleges természeti kincsek is rejtőznek, amelyekkel ritkán foglalkoznak.

E könyv látványos fényképek sokaságával ezeket a védett és védendő értékeket mutatja be, amelyek közül nem egy nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő.

A kiadvány hasznos ismeretek tömegével kalauzolja az olvasókat Budapest védett területeire, szikláira, barlangjaira, és sorra veszi az itt honos állat- és növényritkaságokat is. A kötet szerzője a Magyar Madártani Egyesület Budapesti Helyi Csoportjának elnöke, Bajor Zoltán tagtársunk, aki szakavatott természetismerőként és fotósként egyaránt értékes művet hozott létre. Madarászoknak külön „csemege” a kötet végén található jegyzék, amely felsorolja a főváros területén napjainkig megfigyelt madárfajokat. E könyvet jó szívvel ajánljuk mindazoknak, akik szeretnék jobban megismerni lakókörnyezetük élővilágát, hiszen a különféle fejezetekből kitűnik, hogy a természet valóban csak egy karnyújtásnyira van tőlünk.

A kötetéről további információ: www.kossuth.hu

Növények és emberek



„Scientia amabilis”, azaz szeretetre méltó tudomány – így nevezte a növénytant a korszakalkotó jelentőségű svéd természettudós, Carl Linné. A kifejezést büszkén és sokáig használták a botanikusok tudományuk megnevezésére, amelynek egyetemes története magyar nyelven eddig nem volt hozzáférhető. Molnár V. Attila könyve, amelyet a Kitaibel Kiadó jelentetett meg, ezt a hiányt igyekszik pótolni; a növénytani gyökereiről és kialakulásáról szól, valamint arról az időszakról, amely a flóra megismerésének hőskora a nyugati világ tudománya számára. Eközben számos történelmi és társadalmi összefüggéssel, érdekes kultúrtörténeti vonatkozással is megismerkedhetünk, kiderül például, hogy milyen szerepet játszott a botanika fejlődésében a pestis és a malária, a fűszerek kereskedelme, vagy az egyház és a hitújítás. A legnagyobb elismerés, ami Linné szerint egy botanikust érhet, ha egy növény-nemzetséget neveznek el róla. A legnagyobb jelentőségű „fűvészekről” szinte kivétel nélkül neveztek is el növényeket. A kötetet azoknak a növényeknek a látványos színes fényképei és korabeli ábrázolásai színesítik, amelyek egy-egy kiemelkedő személyiség nevét viselik. A régi korok botanikusai között bőven találhatunk korunk számára is példaadó személyiségeket. Madarászok számára is tanulságos olvasmány!

A kötetéről további információ: www.kitaibel.hu

Bogarak a pannon régióban



Impozáns könyv jelent meg a közelmúltban, amely nagyjából 1800 bogárfajt mutat be 700 színes fénykép és grafika segítségével. Szerzői bogarász muzeológusok, Merkl Ottó a Magyar Természettudományi Múzeum, Vig Károly a Vas Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársa. A könyv igen részletes ismeretanyagot ad a hazai bogárfaunáról. Szinte előzmény nélküli, hiszen ekkora terjedelmű, kizárólag a hazai bogárfaunáról szóló könyv még nem jelent meg. A könyv legnagyobb részét a pannon régióban élő bogarak modern rendszer szerinti ismertetése teszi ki. A szerzők az összes bogárcsaládot – mind a 114-et – bemutatják, amelyeknek fajai élnek Magyarországon. A körülbelül 1800 ismert bogárfaj igen magas szám, ha figyelembe vesszük, hogy a hazai fauna mintegy 6350 fajt számlál. A könyv utolsó fejezete a védett fajokról szól. A mellékelt táblázatban nemcsak a jelenlegi hazai védettségi státusz és az aktuális eszmei értékek szerepelnek, hanem a magyarországi Vörös Könyv, az Élőhelyvédelmi Irányelv (Habitat Directive) kategóriái is. Utalás történik a táblázatban a Berni Egyezmény, az IUCN Vörös Listájának besorolására is. A közösségi jelentőségű (Natura 2000-es) jelölőfajok szintén fel vannak tüntetve. A gazdag, szemet gyönyörködtető képanyag önmagában is élvezhető, és a bogarak változatos világában való eligazodást nagyban megkönnyíti.

A kötetéről további információ: bogarak-konyv.blogspot.com

NEMZETKÖZI SZAKÉRTŐI MEGBESZÉLÉS A KERECSENSÓLYOM VÉDELMÉRŐL

A vándorló, vadon élő állatfajok védelméről szóló nemzetközi egyezmény (CMS) Rómában 2008. decemberében tartott konferenciáján Horvátország kezdeményezte a kerecsensólyom felterjesztését az egyezmény I. függelékébe. A kerecsensólyom új besorolása néhány kivételtől eltekintve korlátozná a faj nemzetközi kereskedelmét, ami a hasznosításra vonatkozó igények fennmaradása miatt várhatóan az illegális kereskedelem megnövekedéséhez vezetne. Az előterjesztés jelentősége miatt a tagállamok úgy határoztak, hogy egy szakértői megbeszélésen kell megvitatni az előterjesztést indokló adatokat és az új besorolás lehetséges következményeit. A szakértői megbeszélésre 2009. április 5–7. között került sor Abu Dhabi-ban, az Egyesült Arab Emírátsok Környezetvédelmi Ügynökségének szervezésében és szponzorálásával, 18 ország 53 képviselőjének részvételével. Az MME-t Kovács András természetvédelmi igazgató, Bagyura János ragadozómadár-védelmi programvezető, valamint Balázs István és Prommer Mátyás, a jelenleg futó kerecsensólyom-védelmi LIFE Nature projekt munkatársai képviselték. Az MME képviselői négy előadást tartottak a kerecsen közép-európai állomány nagyságáról, a kerecsensólyom-védelmi LIFE projektről, az áramutésről mint veszélyeztető tényezőről és a hazai kerecsenek műholdas nyomkövetésének előzetes eredményeiről. A résztvevők megállapították, hogy a kerecsensólyom védelme az összes érdekcsoport számára – beleértve a természetvédőket és a kerecsent solymászati célra felhasználókat – elsődleges prioritás, a faj hosszú távú fennmaradása közös érdek. A résztvevők egyetértettek abban, hogy a nemzetközi egyezményeknek figyelembe kell vennie a faj védelmének gyakorlati realitásait, a kerecsent solymászmadárként hasznosító tagállamoknak pedig minden esetben be kell tartaniuk a nemzetközi egyezmények követelményeit. Ennek megalapozása érdekében a résztvevők a következő két és fél évben további adatgyűjtést, adatértékelést és tájékoztatást szorgalmaztak az érdekcsoportok bevonásával és együttműködésével.

CSODÁLATOS MADARAK PROGRAM EURÓPAI TALÁLKOZÓ

Az MME 2007-ben csatlakozott az Angol Királyi Madártani Társaság (RSPB) **Aren't Birds Brilliant!** (ABB) programjához, ami nálunk *Csodálatos madarak* program néven fut (számolók olvashatók a *Madártávtal* 2007/3. és 2008/3. számában). 2009. március 18–22. között az ausztriai Innsbruck mellett gyűltek össze az európai BirdLife partner országok képviselői: osztrákok, németek, spanyolok, portugálok, dánok, norvégok, lengyelek, angolok és két MME delegált, hogy beszámoljanak az elmúlt években megvalósított ABB program eredményeiről, illetve a most kapcsolódni szándékozók a terveikről. Annak köszönhetően, hogy hazánk az első között kapcsolódott be az akció nemzeti megvalósításába, majd' másfél órás előadásunk

nagyon tartalmas lehetett, amint azt a kollégák elmondták, sok ötletet és segítséget adott számunkra. A munkatalálkozó érdekessége az volt, hogy a találkozó helyszínének helyet adó Absam településen működik Swarovski, a világ egyik vezető távcső- és teleszkópgyártó üzeme, amit volt szerencsénk meglátogatni. A gyár képviselőivel bejártunk a teljes gyártási folyamatot, munka közben láthattuk a precíziós gépeket, melyek a fémből és az üvegből precíziós madármegfigyelő eszközöket állítanak elő. A cég minden megjelent országot ABB programját egy csúcsmóddal kézi távcsővel, és két állványos teleszkóppal támogatta.

CSODÁLATOS MADARAK A MARGITSZIGETEN

Július elejétől heti 2 alkalommal lesznek jelen az MME madarászai és önkéntesei a Margitszigeten. A helyszínen teleszkópos megfigyeléssel, madárdalhallgatással várjuk az érdeklődőket! A programot délelőtt 11 órától este 6-ig tartjuk a nagy szökőkúttól 1-2 percre északra, a Holdudvartól (volt Casino kertjében) 100 méterre, minden héten csütörtökön és pénteken. Igyekszünk élni a sziget adta lehetőségekkel, és a megfigyelésekkel egybekötve szívesen válaszolunk az általános madárvédelemről feltett kérdésekre is. A program előkészítésének részeként 20 odút helyeztünk ki a Budapesti Helyi Csoporttal 2008 márciusában. Idén több mint 10 odút foglaltak el a madarak. A programot a Swarovski Optik támogatja.

WWW.TERMESZETFOTOMAGAZIN.HU

A Thomas Picture Kiadó elsőként tette közzé ingyenes digitális természetfotó magazinját. A magazin teljes terjedelmében több mint 80 oldal, különlegessége interaktivitásban rejlik; a cikkeken és felvételeken kívül videó formátumokat is támogat. Az olvasónak nincs más dolga, mint egy egyszerű regisztráción keresztül ingyenesen előfizetni a magazinra. Az új internetes magazint jó szívvel ajánljuk tagtársaink figyelmébe!

CSALÁDOT ALAPÍTOTT AZ ELSŐ JELADÓS KERECSENSÓLYOM

Párba állt Dóra, a műholdas jeladóval felszerelt magyar kerecsensólyom. Elsőként erre a sólyomra tettek fel jeladót a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság és az MME szakemberei még 2007 júniusában, a magyar-szlovák kerecsensólyom-védelmi LIFE program keretében, a szakemberek azóta nyomon követik mozgását. Hosszú idő telt el azóta, hogy a nyomkövető eszköz felkerült a madárra. Az eltelt két év alatt Dóra többnyire a Kárpát-medencében tartózkodott, csak a kirepülés utáni hónapokban tett két rövid látogatást délre (Bosznia-Hercegovinába és Romániába), illetve pár hétig volt Csehországban. Ideje nagy részét Szlovákia délnyugati részein és a Kisalföldön töltötte, váltogatva kedvenc helyeit.

2009 tavasza Győr-Sopron-Moson megyében érte Dórát, és mire egy ellenőrzés alkalmával a szakemberek szeme elé került,

kiderült, hogy már javában kotlik a tojásokon egy, a MAVIR által a közelmúltban kihelyezett fészkelőtálcában. Dóra párja szintén a LIFE program során, valószínűleg 2007-ben, lett jelölve. Az egyik lábán viselt úgynevezett PIT-gyűrű utal erre, amelynek használata éppen a program első évében kezdődött. Azt még nem lehet tudni, hogy a hím honnan jött, de a remények szerint a PIT gyűrűnek köszönhetően erre is hamarosan fény derül.

Az újdonsült pár fiókái végül szerencsésen kikeltek, és így Dóra lett az első kerecsensólyom a világon, amelyet kirepüléstől az első sikeres fészkelésig nyomon követtek. A sikeres költés után a szakemberek eltávolítják majd az adót a madárról.

A kirepülés és a párba állás között eltelt időszak a legveszélyesebb minden ragadozó madárra nézve. A szakemberek számára ezért különösen értékesek a Dóra mozgásáról kapott információk. Elemzésük segít feltárni a veszélyeztető tényezőket, így hatékonyabb védelmi tervek dolgozhatók ki. Ennek érdekében, a LIFE program során összesen 46 nyomkövetőt szereltek fel a szakemberek kerecsensólyomokra Magyarországon és Szlovákiában.

A felszerelt sólymok csodálatos tengeri átkelésekről (Montenegró-Líbia), messzi, pusztai kalandozásokról (oros és kazah sztyeppek), elgondolkodtató tengerentúli „ingázásokról” (Magyarország-Szardínia-Ausztria-Olaszország) adtak számot. Nyilvánvalóvá vált, hogy ezek a madarak más dimenzióban gondolkodnak a távolságról, és akár több ezer kilométerrel is visszatalálnak kedvenc helyeikre. A sólymok nyomkövetése ugyanakkor megmutatta az emberi tudatlanság (lelövés) és felelőtlenség (áramütés) nagyon is valós fenyegetését.

A fajról és a programról további információkat a www.kerecsensolyom.mme.hu honlapon lehet találni, valamint ezen az oldalon lehet nyomon követni a jeladóval felszerelt madarak mozgását is.

KITÜNTETETT VIPERAVÉDŐK

Európa 5 legsikeresebb, LIFE támogatású, természetvédelmi programja közé választották az MME koordinálásával létrehozott Rákosi vipera LIFE programot. Az értékelést a 2007–2008-ban lezárt természetvédelmi projektek körében végezték el, első alkalommal a LIFE történetében. Az első válogatásban megnevezték a 26 legjobb projektet, amelyeket a „*Best LIFE Nature project*” díjjal jutalmazták, majd ezen programok közül kiválasztották az 5 legjobbat, amelyeket a „*Best of the Best*” címmel tüntetik ki. A díjakat 2009. június 24-én, a Green Week rendezvénysorozat keretében adták át Brüsszelben, ahol a díjazottak rövid előadás keretében mutathatták be természetvédelmi programjukat. Az eseményről képek megtekinthetők a www.rakovivipera.hu honlapon.

„AMI A BÖGYÜNKBEN VAN”

Az Ünnepi Könyvhéten mutatta be Nagy Bandó András a mintegy 140, többnyire hazánkban fészkelő vagy Magyarorszá-

gon átvonuló madár verses önvalloását tartalmazó kötetét, a saját színes rajzaival. A közkedvelt szerző új könyvének címe: *Ami a bögyünkben van*. A kötet megrendelhető a bando@dravanat.hu e-mail címen, valamint a 7677 Orfű, Csendes u. 5. postacímen. Minden könyvet névre szóló dedikálással lát el a szerző, ezért a pontos postacím mellett azt nevet, vagy azokat a neveket is célszerű megadni, akinek vagy akiknek szóljon a dedikáció. További információ a kötetéről: Szamárful Kiadó, www.bando.hu

„MADARAK ÉS FÁK NAPJA”

A XVI. „Madarak és fák napja” Országos Tanulmányi Verseny döntőjére a II területi elődöntős csapat kapott meghívót. Az országos versenyre 312 csapat nevezett, azaz 936 tanuló. A verseny meghirdetője és házigazdája 1998 óta MME dombóvári Helyi Csoportja. A május 8-án lezajlott jó hangulatú és izgalmas verseny 12 fordulóból állt, elsősorban gyakorlati, terepi ismeretekre volt szüksége a versenyzőknek. A döntő feladatai között szerepelt tíz madárhang felismerése, madárhatározás, általános madárvédelem, hazai cserjék és fák jellemzői és felhasználásuk, az év fája, az év madara, évente változó madárcsoportok alapos ismerete (2009-ben a varjúfélék), hazai madárfajok és növények felismerése preparátumról és diáról. Volt pontvadászat az iskola parkjában, rejtvény, nyomolvasás, lepkefelismerés és a hazai nemzeti parkok értékeinek az ismeretere is szükség volt a jó szerepléshez. Végig nagy küzdelem volt a gödöllői, csákvári, debreceni és a ikervári csapat között. Végül kiegyensúlyozottabb teljesítményével az évek óta országos döntős gödöllői Waldorf Iskola tanulóival végeztek az első helyen, megelőzve a debreceni Kölcsey F. Református Tanítóképző Gyakorló Általános Iskola és a csákvári Gróf Esterházy Móric Általános Iskola csapatát. A verseny támogatói voltak: MME, Ganteline Kft, Duna-Dráva Nemzeti Park, a dombóvári Belvárosi Általános Iskola, a dombóvári Polgármesteri Hivatal, a Picipó Kft. és a KOKOSZ dombóvári oktatóközpontjai.

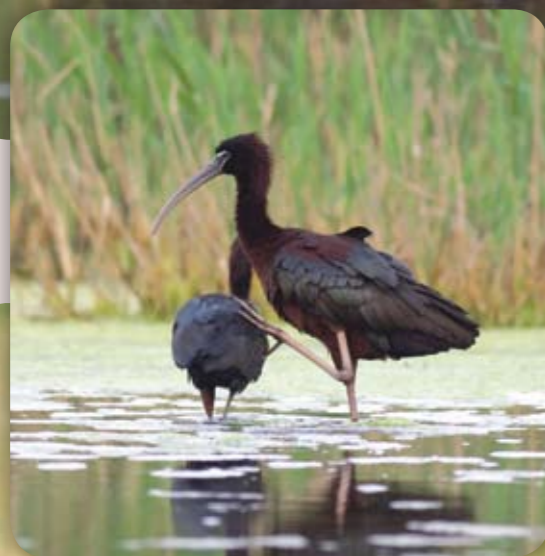
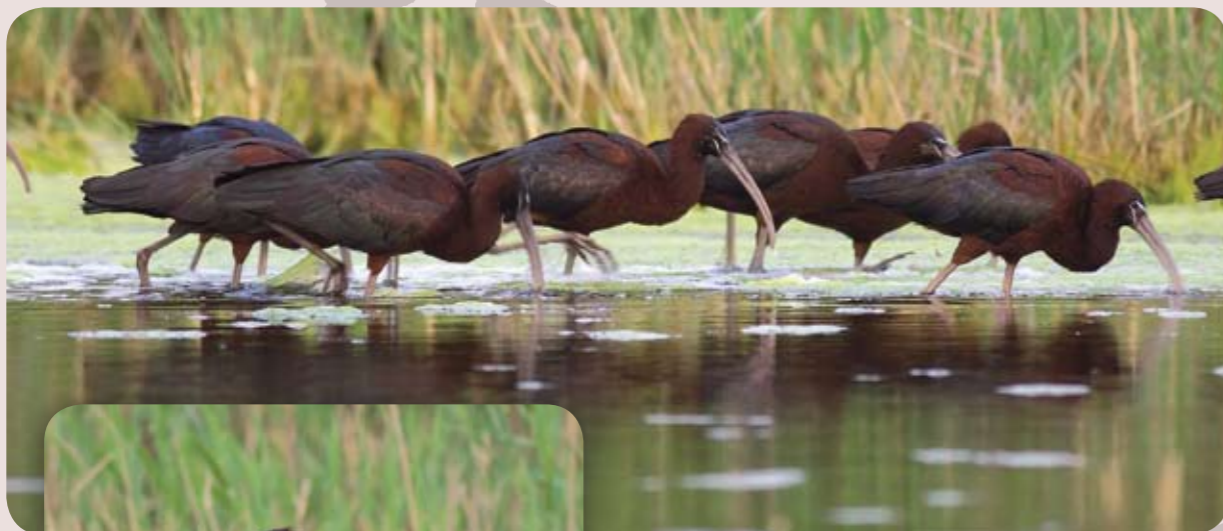
JÓ MADARÁSZTÁBOR – JÓMADARAKNAK

Több mint negyedszázados hagyománnyal rendelkező természetvédelmi tábor várja az érdeklődő gyerekeket a Börzsönyben! Az erdei tisztáson álló sátor táborba 11-14 éves (ált. isk. felsős) gyerekeket várunk, akik szeretnék a terepen megismerkedni az élő- és élettelen természet érdekességeivel. Kisebb kirándulásokon lesz madarászat, rovarászat, megismertetjük a táborozókkal a növényeket, kőzeteket és ásványokat, a patakok és állóvizek világát, az erdészet munkáját! A táborokban madárgyűrés is folyik a gyerekek közreműködésével. Délutánonként szakemberek tartanak előadásokat, vetélkedőket szervezünk és sportolási lehetőséget is biztosítunk. További részletek olvashatók a www.borzsony.org és a www.bott.uw.hu honlapokon, ahonnan a jelentkezési lap is letölthető.

Batlák a Dinnyési Fertőn

Magyarországon elsősorban a Hortobágyon költ rendszeresen a batla (*Plegadis falcinellus*), és ott is a legjobb élőhelyei a legeltetett vizes élőhelyrekonstrukciók. Dinnyésen, a megfigyelések szerint 2006-ban már fészkel, de az első bizonyított költése 2007-ben volt, amikor a sikotai mocsárban – bakcsók közelében – a nádban nevelte fel három fiókáját. 2009-ben kisebb invázióval érkeztek. Április 22-én már 21 példány mozgott egy csapatban. Május 15-ig már 17–32 példány táplálkozott rendszeresen a Dinnyési Fertő szürkemarhákkal legeltetett szikes tocsogóin. A marhák által kialakított élőhely, és a batlák fő táplálékául szolgáló piócák szaporodása ugyancsak összefügg a rideg gulya életmódjával. A batlák megtelepedése a közeli Velencei-tó fészektelepein várható.

Fenyvesi László



© HOLLÓSI ZOLTÁN FELVÉTELEI

Dankasirályok színes jelölése Budapesten

A hagyományos, fémgyűrűvel történő gyűrűzés mellett az utóbbi években hazánkban is egyre nagyobb szerepet kap a madarak színesgyűrűs jelölése. A módszer nagy előnye, hogy a már meggyűrűzött madarak későbbi egyedi azonosítása lehetségessé válik a madarak ismételt megfogása nélkül. A módszert távcsővel könnyen megfigyelhető madárfajokon, elsősorban vízimadarakon (például bütykös hattyú és sirályfajok esetében) és ragadozókon alkalmazzák.

Az elmúlt télen a Pest Környéki Madarász Körnek köszönhetően Verseczki Niki gyűrűző és több önkéntes segítségével nyolcvan dankasirályt láttunk el piros műanyag gyűrűvel Budapesten. A gyűrűzések óta eltelt két hónap alatt a madarak közel 30%-át olvasták le (többek között Lengyelországból is jelentettek megkerülést), ami a módszer hatékonyságát bizonyítja.

Ha színesgyűrűs madarat lát, nagyon fontos, hogy rögzítse a gyűrű kódját, a helyszínen és időpontban kívül a madárfajt, a gyűrű és a felirat színét. Az adat Madárgyűrűzési Központba történő elküldésével hozzájárul a madarak alaposabb megismeréséhez.

Fényképes összefoglalók az európai színesgyűrűzési programokról a www.crb-photoguide.com oldalon találhatóak.



Hegedűs Dániel



© PINTÉR BALÁZS FELVÉTELEI

Örvös galambok áttelelő csapata a Népligetben

Az örvös galamb (*Columba palumbus*) egyre jobban terjeszkedik Budapesten. Hallottam búgni egyebek mellett a Ráday utcában és a Nehru-parton, költést kísérelt meg a Kund utcában, a Népligetben pedig az utóbbi években megkétszereződött a fészkelő párok száma. A telető csapatot először 2008. november 30-án láttam, amikor 27 madár ült együtt a teniszpályák mellett álló magas fákon. December 9-én 20 példány az ostorfák koronájában szárnyaikkal csapkodva igyekezett bogycákat szakítani. December 13-án – ismét a teniszpályák sarkánál – 52 példányt számoltam.

Ezt követően 2009. január 26-án megint csak az említett fákon 81 örvös galamb ült együtt. Január 30-án Balogh Istvánnal csak repülni láttuk a csapat egy részét, február 2-án a szokott helyen kb. hetvenen tartózkodtak. Február 21-én hallottam az első búgást, március 14-én még kis csoportok mozgottak, több madár szól, egyikük csattogó szárnyakkal nászrepült. Ezt követően még lehetett látni néhány példányból álló összetartó csoportokat, majd ezek is eltűntek. A csapat valahová távolabbra járt táplálkozni, a ligetben az emberek, de főleg a kutyák miatt csak ritkán ereszkedtek a talajra. Pedig nagyszerű látvány volt, amint a több mint félszáz nagy madár a tarlózó parlagi galambokhoz hasonlóan összetartó csapatban a földön keresgél.

Schmidt Egon

Léprigó költése lakóházon

A léprigó (*Turdus viscivorus*) újabb, lakókörnyezetben történő megjelenését tapasztaltuk Csopakon. Az Arany János utca végén szórványos beépítéssel, szőlőterületek helyezkednek el néhány lakóházzal, üdülővel, pincével. A Tamás Családi Pincészet is itt található, ahol 2009 áprilisában egyre gyakrabban tűntek fel a léprigók, mígnem a tulajdonosok arra lettek figyelmesek május elején, hogy a tetőszerkezet alá, egy tartógerenda végre próbálnak fészket rakni a madarak. Azonban a fészkekanyag a sima fafelületen nem maradt meg, rendre lepotyogott a földre. Egy-két napi hiábavaló próbálkozás után sem „tágítottak” a rigók, így a természet- és madárbarát tulajdonos kis lécek felcsavarozásával „stabilizálta” a fészkeképítésre kiválasztott helyet. A madarak elfogadták ezt a kis beavatkozást, hamarosan megépítették fészkeiket és költeni kezdtek. A költés sikeres volt, a fészkekből június elején négy fióka repült ki. A madarak a táplálékot is a környékről, gyümölcsösökből, szőlőkből gyűjtötték. Szívesen rájártak az érő cseresznyére, és a madáritatóban fürdőzve is gyakran sikerült megfigyelni őket. Érdeklődéssel várjuk, hogy léprigóink vajon a híres csopaki olaszrizlinget is megkóstolják-e? (Természetesen még szőlőszem formájában!)

Füri András – Tamás Ervin



© TAMÁS ERVIN FELVÉTELE

Madártani hírek Baranyából

Újabb sasrekord

Az idén 27 pár rétisas költött Baranyában, 2 párral több, mint tavaly. A költések közül 18 bizonyult sikeresnek, amelyek eredményeként 34 fióka repült ki. A védelmi program 1987-es kezdete óta ekkora szaporulat még nem volt. A költési szezon sajátossága, hogy a sikeresen költő párok közül mindössze kettő nevelt fel 1-1 fiókát, a többi 2-2 fiókát repletett. Ez is rekordnak számít, mert az egyfiókás fészkek aránya gyakran az 50%-ot is meghaladja.

Kányagyűrűzés

A fokozottan védett vörös kányának hazánkban csak Baranyában vannak ismert fészkei. Az országos állomány igen alacsony, mindössze 8-12 párra becsülhető. Megyénkben három pár fészkeről tudunk. Ezek közül idén két pár költése volt sikeres. Összesen 5 fióka repült ki.

Az MME a közelmúltban csatlakozott a nemzetközi madárvédelmi szervezet Vöröskánya-védelmi Munkacsoportjához, amely európai szinten koordinálja a faj védelmével kapcsolatos tevékenységeket. Ennek része a madarak jelölése is. A Madárgyűrűzési Központ nyilvántartása alapján 1956–2008 között mindössze 13 vörös kányát gyűrűztek Magyarországon, de ebből az utóbbi tíz évben csak egyetlen jelölés történt.

A megyében ismert fészkek esetében folyamatosan figyelemmel kísérjük a költések menetét. Így pontos rálátásunk van a fiókák fejlődésére, ezért az alkalmas pillanatban történő gyűrűzés megoldható. A feladatot június 7-én végeztük el. A 22-27 méter magasságban lévő fészkek megközelítése csak megfelelő felszerelés birtokában volt lehetséges, de sikeresen megbirkóztunk a nehézségekkel. Mind az öt fiókára gyűrű került. Érdekes volt a fiókák rendkívül nyugodt viselkedése. Más ragadozómadarakkal ellentétben gyakorlatilag semmilyen ellenállást nem tanúsítottak, megadóan túrték sorsukat.

Bagolyharc a templomtoronyban

A sumonyi római katolikus templom régi bagolytanya, a toronyba kihelyezett költőládánkban az évek folyamán felváltva költöttek a macskabaglyok és a gyöngybaglyok, többé-kevésbé még jól megférve egymással. Az idén azonban változott a helyzet!

Az április elején végzett ellenőrzés során a költőládában éppen kelésben lévő macskabagolytojásokat találtunk, egy gyöngybagoly pár pedig a padláson tartózkodott. Ide a viharok által levert cserepek helyén jutottak be. Május elején már a gyöngybaglyok költése is javában zajlott. A padlás egyik eldugott szegletében 6 tojás kotlott a tojók. A toronyban lévő költőládában viszont csak elpusztult macskabagoly-fiókákat találtunk. Arra már korábban is volt példa, hogy a gyöngybaglyok a fészkelőhely megszerzése érdekében elpusztították a macskabaglyok fiókáit, de jelen esetben valami nem stimmel, mert háborítatlanul költöttek a padláson. A titokra június elején derült fény. A padláson már kikeltek a gyöngybaglyok fiókái, a költőládában pedig egy másik gyöngybagolytojók 9 tojás kotlott. Tehát egyetlen épületben, egymástól ugyan izolálva, de alig 5 méter távolságban két pár telepedett meg. Hasonló jelenséget a védelmi program 25 éves történelmében

eddig csak egyszer tapasztaltunk. Annak érdekében, hogy a jövőben a macskabaglyok se járjanak rosszul, a torony egy másik szintjén újabb költőládát fogunk kihelyezni. Ezzel remélhetőleg mindhárom „dudás” békében megfér majd a „csárdában”.

„Fekete” tojások

Villányban, a virágosi városrészen lévő katolikus templom tornya szintén régi gyöngybagolytanya. Egyike azon kevés helyeknek, ahol a költőláda kihelyezése óta a baglyok minden évben költének. Idén is így volt, s áprilisban a tojók már 8 tojás kotlott. A kelési fázis végén történt ellenőrzéskor azonban csak három kikelt fiókát találtunk. Öt tojás bezáput, s ebben az volt a szokatlan, hogy csaknem teljesen feketére színeződtek.

A gyöngybaglyok tojásai teljesen fehérek. A 31-34 napos kotlási idő során az ürüléktől vagy a széttagosított köpetmaradványoktól legtöbbször kissé beszennyeződnek, de ennek ellenére továbbra is a fehér alapszín dominál. A virágosi tojások ilyen mértékű elszíneződésére nehéz magyarázatot találni. Első benyomásunk az volt, hogy a tojók valamilyen olajjal szennyezett vízben fürödhetett, majd visszarepülve a fészkekhez, a kotlófoltjára tapadt olaj vékony réteggel fedte be a még ki nem kelt tojásokat. Így megszűnt azok porózussága, s az embriók befulladtak. Ennek azonban ellentmond az a tapasztalati tény, hogy a kotlás során a tojók nem hagyja el a fészkekhez. Végig a hím hordja neki a táplálékot, s a fészkelőhely alig néhány méteres körzetében mozog csak. Itt valószínűleg kivétel történhetett, bár megnyugtató választ aligha adhatunk a kérdésre.

Csak egy maradhatott

A harisok élőhelyein végzett éjszakai hallgatóságok során csaknem hoppon maradtunk. Már a májusi felmérések során is látszott, hogy idén nem sokat gyönyörködhetünk a harisokakos jellegzetes „reszelésében”, s ebben sajnos júniusban sem kellett csalódnunk. A 63 ismert élőhely közül mindössze a bükkösi völgy egyik eldugott szegletében, a Cserdi községben található Felső-réten szólt egyetlen példány. Ennél rosszabb valószínűleg már nem lehet!

Honnan jönnek a függőcinegék?

A Sumonyi Madárvonulás-kutató Állomáson kis számban rendszeresen gyűrűzünk függőcinegéket. Ez az apró teremtetű, alig 10 grammos énekesmadár szabályos vonulást végez. Az állomány zöme a Földközi-tenger északi medencéjének partvidékén telel. Tavaly ősszel egy cseh és egy lengyel gyűrűs fiatal függőcinekét is ellenőriztünk. A gyűrűzési központok között történt adategyeztetés során derült ki, hogy a lengyelországi Rakutowskie-tó a legtávolabbi olyan hely, ahonnan Sumonyba függőcinek érkezett. Légvonalban 737 km a távolság. A madarat egyébként 2008. augusztus 2-án gyűrűzték, és október 3-án már Sumonyban fogtuk meg.

Bank László

Elérhetőségek: Tel/Fax: 72/312-227, mobil: 20/334-4608, e-mail: mmepecs@hu.inter.net
www.baranyamadar.hu

Csontváry madarai

Kilencven évvel ezelőtt, 1919-ben halt meg a magyar festészet különös életű „szent megszállottja”, a „Csontváry néven festő” Kosztká Mihály Tivadar, akit egyesek a legnagyobb művészek közé soroltak, mások szánni való örültnek tartottak. Csontváry alkotói pályája kezdetén néhány madaras képet is festett, amelyek – a hatalmas, több négyzetméteres vásznaitól eltérően – talán kevésbé ismertek, sőt első pillantásra nem is tűnnek annyira csontvárysnak.

KOSZTKA TIVADAR gyermekkorát a Felvidéken, nagyrészt Kisszebenben töltötte. Gyógyszerész édesapja vadászott is, így – mint önéletrajzában írja – házukban „...az agár, kopó, vizsla, sokszor farkaskölykök, rókák, baglyok neveltettek, az éneklőmadarak egész serege hangversezgetett”. Írásaiból kitűnik, hogy a természet és a madarak sokat foglalkoztatták, sőt valószínűleg ismerte is jól a madarakat, ahogy írja: „...a könyv nélküli magolást utáltam, a bibliát mesének néztem, s inkább vágytam a szabad természetbe a fülemile csattogását hallani...”. Kisgyermekkorában ámulattal töltötte el egy elérhetetlen üstökös, ennek kapcsán ezt írja önéletrajzában: „De mert gyermekéskor az égbe hatolni nem tudtam, a természetet tanulmányoztam. A természetből a növényt, a rovar, a pillét, a kőzetet és a madarakat válogattam ki.” Iskola helyett gyakran inkább a közeli erdőbe ment a természetet tanulmányozni: „...egy-egy apolló pilléért Jancsival elmentünk az őserdőkben lakó szénégető kukához gombát pírítani, málnát ebédelni s közben pedig a császármadarat s az apolló pillét ejteni.” A kisszebeni gimnázium igazgatója – valószínűleg REHÁK VINCE természetrajztanár – gyakran magával vitte őt napi sétáira, ahogy CSONTVÁRY az önéletrajzában írja: „A természet iránti szeretetem korán kibontakozott s e révén a gimnáziumi igazgatóval a sors összehozott, ki a napi sétáinál engem soha ki nem hagyott: a séták közben fejlődött ki a Kis-szebeni gimnáziumi múzeum létesítésének eszméje, a természetrajzi gyűjteménnyel való megkezdése. Gyűjtöttünk mindent szeretettel, mindennek nevét

ismertük rendszeresen...” A KOSZTKA-család később Szerednyére és Ungvárra költözött, ezekről az évekről ezt írja CSONTVÁRY: „...a selyemtenyészéssel nagyobb arányban foglalkoztam, csókát, baglyot idomítottam...” A művész életének egyik legfontosabb állomása Igló, ahol gyógyszerészségédként dolgozott, itt készítette első rajzát egy vénypapír hátuljára, s itteni látomása súgja neki azt, hogy ő lesz „a világ legnagyobb napút festője, nagyobb Raffaelnél.” A természet és a madarak Iglón is csodálattal töltöttek el: „Szabad időmet a Kárpátok alján tölthettem, fenyvesillat, szamóca, málna, áfonya körében. Búzaföldeken a pacsirta hangját, a csalitban a fülemüle dallamát hallgattam, fent a magasban a sasokat fűtyülve vonulni láttam.”

CSONTVÁRY a képeit – néhány kivételtől eltekintve – nem szignózta, nem jelezte rajtuk azok címét és készítésük idejét sem. Az életében rendezett négy kiállítás (három Budapesten, egy Párizsban) katalógusait viszont maga állította össze, és ezekben (valamint a végül elmaradt berlini kiállítás katalógusában) megadta a képek többségének címét és keletkezési idejét is. Utóbbit azonban néha pontatlanul tüntette fel, akár több évet is tévedett (egyes képek tényleges keletkezési éve ugyanis önéletrajzából és utazásainak az időpontjából kikövetkeztethető).

Első olajfestményeként az 1893-ra datált *Pillangók* című képét nevezi meg katalógusaiban és önéletrajzában egyaránt. Négy madaras képét a katalógusokban mindig mint iskola előtti tanulmányokat tünteti fel, és ugyancsak 1893-ra

datálja őket. A magyar katalógusokban ezek összevontan szerepelnek, egyedi címet itt nem adott meg hozzájuk, a megíúsult berlini kiállítás katalógusában viszont mindegyiknek van címe is (igaz: németül). A képek keletkezési idejéről el kell fogadnunk 1893-at (vagy legkésőbb 1894 első hónapjait), hiszen CSONTVÁRY 1894 márciusában utazott HOLLÓSY SIMON müncheni festőiskolájába, és e képek mint iskola előtti tanulmányok így csakis ez előtt keletkezhetek. CSONTVÁRY 1893-ban még Gácson tartózkodott, bár patikáját az újabb adatok alapján már 1891-ben bérbe adta, hogy ideje nagy részét a festészetnek szentelhesse.

A madaras festmények valószínűleg mind kitömött, montírozott állatokat ábrázolnak, illetve azok nyomán készültek. Akkoriban szokás volt a madarak preparált példányok alapján történő megfestése, hiszen még alig álltak rendelkezésre olyan optikai eszközök, amelyek lehetővé tették volna a szabad természetbeni aprólékos megfigyelést. Bár mindegyik festmény egy-egy életképet, természetből ellesett pillanatot próbál bemutatni, az ábrázolt madarak testtartásából érezhető, hogy preparátumok szolgálhattak modellként.

A *Héja hófajddal* (a berlini kiállítási katalógusban *Der Vogel Astur palumbarius mit Schneehuhn*) című képen – a művész által is helyesen meghatározva – egyértelműen egy héja (*Accipiter gentilis*), zsákmányként pedig egy téli tollazatú havasi hófajd (*Lagopus mutus*) látható, bár egyes művészettörténeti munkákban a ragadozót vércseként, a zsákmányt pedig fehér galambként írják le.

Ha a képet CSONTVÁRY preparátum alapján festette Gácson, akkor felmerül a kérdés: vajon honnan származhatott a zsákmányként ábrázolt hófajd? A Kárpátokban (így a Felvidéken) ugyanis ez a faj(d) nem élt akkor sem, így nehéz elképzelni, hogy Gács környékén bárkinek kitömött hófajdja lehetett volna. Lehetőséges, hogy az ábrázolt jelenetet CSONTVÁRY maga komponálta, és ha magát a héját preparátum alapján festette is (gyakori madár lévén a környéken biztosan sokaknak volt héjapreparátuma), a – héjához képest aránytalanul kicsinek tűnő – hófajd csak a művész képzelete alapján került a képre, ami magyarázhatja azt is, hogy a két madár méretének egymáshoz viszonyított aránya miért tér el ennyire a valóságtól.

A *Mátyásmadár gyászlepkével* (a berlini kiállítási katalógusban *Nusshecker mit dem Trauermantel*) című képen egy szajkó (*Garrulus glandarius*) látható. A szajkótól kissé szokatlan testhelyzetben ábrázolt madár szinte előrebukik a fáról. Ez sok esetben jellemző a faágra rögzített montírozott madarakra, tehát ez a kép minden bizonnyal preparátum alapján készült, ugyanakkor a festő talán azt a pillanatot akarta ábrázolni, amikor a madár észreveszi a gyászlepkét, amely viszont szárnyait hirtelen széttárva próbálja meg elijeszteni a támadót.

A *Süvöltőt leterítő karvaly* (a berlini kiállítási katalógusban *Ein Kleiner*

Habicht mit dem roten Gimpelvogel) című kép ez egyik legéletszerűbb CSONTVÁRY madaras képei közül. A művészeti albumokban a karvaly helyett néha ölyv, a süvöltő helyett pedig vörösbegy szerepel(t), pedig az ábrázolásból nyilvánvaló, hogy egy hím karvalyról (*Accipiter nisus*) van szó, amely egy hím süvöltőt (*Pyrrhula pyrrhula*) ejtett zsákmányul. A kép valószínűleg egy szép preparátum alapján készült, a ragadozómadarakat gyakran montírozták az ábrázolt testhelyzetben, zsákmányállatukkal együtt. Egyes művészettörténészek úgy tartják, hogy CSONTVÁRY már ebben az időben is az ún. napút-színeket kereste, melyek már ezen a festményen – a karvaly hasi tollazatán – is megjelennek. Lehet, hogy így volt, viszont a képen látható ragadozó hastollazatán semmilyen különös szín nincs, még – egyes művészettörténészek meglátásával szemben – a zsákmány vörös színeinek reflexiója sem érezhető a ragadozó hasán, hiszen a hím karvaly hastollai a valóságban is ilyen színűek, a művész csak megfestette azt, amit látott.

A korábban ismeretlen – CSONTVÁRY kiállítási katalógusaiban sem szereplő –, többek által *Gém* címmel jelzett, de valójában egy – a gémfélék közé tartozó – nagy kócsagot (*Egretta alba*) ábrázoló kép csak az 1990-es években került elő. Ennek a festménynek nem ismerjük a CSONTVÁRY által adott eredeti címét,

így az egyébként is csak mások által kitalált helytelen címet célszerű lenne a jövőben *Kócsagra* változtatni. Keletkezési idejét egyes művészettörténészek az 1900-as évek elejére, CSONTVÁRY észak-afrikai utazásának idejére teszik, mások a többi madaras festményéhez hasonlóan 1893 körülre datálják, esetleg elképzelhetőnek tartják, hogy 1894-ben Karlsruheban készült. Figyelembe véve azt, hogy a képen ábrázolt nagy kócsagnak a 19. század végén a Kárpát-medence (azon belül is a Fertő) volt a legnagyobb fészkelőhelye, aligha valószínű, hogy Karlsruhe környékén bárkinek is lett volna nagy kócsag-preparátuma (hiszen nyilván ez a kép is kitömött példány alapján készült), így szinte biztosan kizárható, hogy a festmény ott készült. Az észak-afrikai út során is kicsi a valószínűsége, hogy CSONTVÁRY láthatott volna nagy kócsagot, igaz a faj kis számban Tunéziában és Egyiptomban is telel, fő telelőterületei azonban az Appennini- és a Balkán-félszigeten vannak, ahol viszont a festő könnyen találkozhatott vele, illetve egy kitömött példányával. De ugyanilyen könnyen festhetett kitömött nagy kócsagot Magyarországon, a Kárpát-medencében is, hiszen a faj akkoriban – igaz egyre fogyatkozó számban – fészkel a vidéki vizes élőhelyeinken, a Felvidéken ugyan biztosan nem költött, de a nyár végi, őszi kóborlás során eljuthatott akár oda is.



Héja hófajddal (1893)
olaj, karton, 47x36 cm



Mátyásmadár gyászlepkével (1893)
olaj, karton, 47x31 cm



Süvöltőt leterítő karvaly (1893)
olaj, karton, 54x44 cm

CSONTVÁRY talán legizgalmasabb madaras alkotásán gébicsek, még hozzá nem is akármilyen gébicsek szerepelnek. Valamennyi CSONTVÁRYról szóló műben *Tövisszúró gébicsek* a festmény címe, holott teljesen nyilvánvaló, hogy a képen vörösfejű gébicsek (*Lanius senator*) láthatók. Az elmaradt berlini kiállítás katalógusában szereplő cím – *Zwei kleine Vögel (Neuntöter Lanius)* – alapján maga CSONTVÁRY is tévesen tövisszúró gébicseknek (*Neuntöter*) nevezte a madarakat, igaz bizonytalan lehetett a meghatározásban, mert a latin névből csak a genusnevet (*Lanius*) adta meg. A dolog érdekessége, hogy van néhány olyan – neves zoológusok által írt – tanulmány és könyv, amelyekben – kissé érthetetlen



„Tövisszúró” gébicsek (1893)
olaj, vászon, 40x33 cm



Kócsag (1893 körül?, 1903–04?)
olaj, karton, 110x100 cm

módon – eddig nem derült fény a képen lévő madarak tényleges mivoltára, annak ellenére sem, hogy ezen írások némelyike kifejezetten a CSONTVÁRY-képeken ábrázolt állatok meghatározásával foglalkozik. A festmény kapcsán mindenestre felmerül a kérdés, hol találkozhatott CSONTVÁRY a Kárpát-medencében akkortájt is igen ritka vörösfejű gébiccsel, honnan szerezte a kitömött madarakat, amiket valószínűleg modellként használt. Ennek megválaszolásához kis kitérőt kell tennünk, ismerkedjünk meg KOSZTKA TIVADAR öccsével KOSZTKA LÁSZLÓVAL (1858–1918), aki szintén gyógyszerészként kezdte pályafutását (1894-től ő bérelte a gácsi patikát bátyjától), 1900-ban azonban felhagyott a patikusággal, Izsák mellett telepedett le (valamikor birtokát ma is Kosztkatelepek hívják), ahol a gyenge homokon szőlészetrel foglalkozott, és szőlőtermesztő munkássága révén országosan elismert szakemberré vált (elsőként alkalmazta a rézmészport a peronoszpóra leküzdésére, így az erős peronoszpórás években is jó termést tudott elérni). Mindemellett KOSZTKA LÁSZLÓ amatőr ornitológusként is ismert volt, a Madártani Intézet „rendes megfigyelője”-ként évtizedeken át küldött madártani adatokat az intézetbe. Tizenöt cikke jelent meg az *Aquila*-ban, az egyik első az *Aquila* I. kötetében éppen a vörösfejű gébics gácsi előfordulásáról! A cikkben KOSZTKA LÁSZLÓ beszámol arról, hogy 1894. május 3-án Gács határában egy hím vörösfejű gébicset lőtt, amelyet saját gyűjteménye számára kikészített, majd a preparátumot – mint a faj első hazai bizonyító példányát – később a Nemzeti Múzeum állattárának ajánlotta fel (a fajnak korábbi hazai adatai is ismertek ugyan, sőt korábban is lőttek már példányokat, azok azonban nem kerültek közgyűjteménybe). KOSZTKA LÁSZLÓ megállapítása szerint 1894-ben három pár fészkelhetett a környéken, a fiatalok kirepülése után (a cikk szerint június 28-án) még tíz darabot sikerült elejtenie, melyek közül egy fiatal madarat szintén a Nemzeti Múzeumnak ajándékozott (ez a bőrbetömött példány még ma is megvan a Magyar Természettudományi Múzeumban, a leltárcé-

dula alapján 1894. június 29-én lövetett). CSONTVÁRY KOSZTKA TIVADAR 1894 márciusában hagyta el Gácsot és utazott a müncheni festőiskolába, gébices képét a kiállítási katalógusaiban mint iskola előtti tanulmányt szerepelteti, így a képet mindenképpen 1894 márciusa előtt kellett festenie (az a katalógusokban is 1893-as évszámmal szerepel), azaz a festmény nem ábrázolhatja az öccse által 1894 májusában és júniusában lőtt madarak egyikét sem. Bár CSONTVÁRY később is rendszeresen visszajárt Gácsra, így láthatta az öccse gyűjteményében lévő kitömött vörösfejű gébicseket is, de a fentiek alapján kevésbé valószínű, hogy a festmény ezeket ábrázolná. A vörösfejű gébics Kárpát-medencei fészkelési-re jellemző, hogy az areaperemi helyzetből következően egy-egy helyen évekig, akár évtizedekig költ, majd hosszú időre eltűnik. Ha a vörösfejű gébics 1894-ben Gácson bizonyítottan költött, akkor nem kizárt, hogy már az ezt megelőző évben vagy években – azaz CSONTVÁRY gácsi tartózkodása idején – is fészkelhetett ott, és valamelyik helyi vagy környékbeli lakosnak, de akár magának KOSZTKA TIVADARNak is lehettek kitömött példányai, amelyeket a festőnek készülő patikus 1893-ban lefesthetett. Ez esetben a festmény az öccse által gyűjtött madaraknál is korábbi hazai – Magyarország akkori területéről származó – bizonyító példányokat ábrázol.

CSONTVÁRY utazásokkal teli különös élete bővelkedik a homályos részletekben. Több utazásáról önéletrajzában sem tesz említést, festményei viszont árulkodnak ezekről az utakról. Életének bizonyos szakaszai csak az önéletrajz, a festmények és a kiállítási katalógusok adataiból összeállított mozaik alapján rajzolódhatnak ki, de még így is sok az egyelőre ismeretlen részlet. Remélhetőleg ez a kis ornitológiai eszmefuttatás is szolgál némi adalékkal a művész életének azon időszakához, amikor festéssel kezdett foglalkozni.

Hadarics Tibor

A képeket a pécsi Csontváry Múzeum szíves hozzájárulásával közöljük.

Egy nem természetvédelmi kérdés – a parlagi galambok ügye

Az MME egyik legfontosabb feladata a madarak és emberek közötti jó viszony alakítása, a természetvédelmi konfliktusok megelőzése, kezelése. Ez az alapja faj- és területvédelmi, oktatási és madárbarát kert programjainknak, kommunikációs munkáinknak. Az egyik legterheltebb ember-madár viszony helyszíne a város lehet, ahol időről-időre fellángolnak a parlagi galambokkal kapcsolatos viták. Gyakori kérdés, hogy az MME miért nem foglalkozik ezzel a problémával. Ennek oka – amint azt látni fogjuk –, hogy ez nem természetvédelmi, hanem humán- és állategészségügyi, köztisztasági, műemlékvédelmi és állatvédelmi kérdés, amit nagyságrendjéből és jellegéből következően csakis a települési önkormányzatok lehetőségeivel és irányításával lehet kezelni.

A CSODÁLATRAMÉLTÓ GALAMB

Sok galambfaj képviselői egy életre választanak párt maguknak, és ez az erős családi kötelék, valamint a területű, nem vonuló életmód tette őket olyan kívánatosra számunkra. Az emberek ugyanis rájöttek arra, hogy a háznál nevelt galambok nem szöknek el a galambdúcból, illetve a fészketől, párjától elszakított madár több ezek kilométerről is visszatér az otthonába. A meredek sziklafalak hasadékaiban fészkelő szirti galamb háziasítása 4-6 ezer évvel ezelőtt kezdődött. A házigalambok évezredek

óta részesei az emberi kultúrának, elsősorban a városiakok életének: húsforrást jelentenek, hírt visznek, házi kedvencként gyönyörködtenek. Részt vettek a két nagy világégésben is, szövetséges katonák életét mentették meg azzal, hogy kémjelentéseket, harcászati információkat juttattak el a vezérkarnak, sokszor a rádióval is jobb hatással. A II. világháborúban a brit kormány mintegy 250 ezer postagalambot alkalmazott, közülük 32 hadi hírvívő megkapta az állatok számára alapított legmagasabb birodalmi kitüntetését, a Viktória-keresztnek megfelelő Dickin Medal-t is.

HÁBORÚS HÖSBŐL „SZÁRNYAS PATKÁNY”

Addig nincs is baj a házi galambokkal, amíg ellenőrzött körülmények között élnek a hozzáértő tenyésztőknél. A gond akkor kezdődik, amikor az emberi gondoskodás megszűnése vagy túlnépesedés miatt elszöknek, és részben visszavandulva parlagi galambbá válnak. A félvad galambok azért jelentenek problémát, mert az emberi felügyelet hiányában korlátlanul érvényesülhet elkezűző alkalmazkodó- és szaporodóképességük, és a nagyvárosokban akár milliós állományuk is kialakulhat. Sikerük alapja, alkalmazkodóképességük mellett, fantasztikus utódgondozásuk. A galambok, több madárfajhoz hasonlóan, a begy megduzzadó falából képződő, az emlősök tejéhez hasonló váladékkal etetik a fiókáikat, fészkeljanként általában ketőt. A begytejnek köszönhetően az utódnevelést galambéknál nem korlátozza a növényevő fajokra egyébként jellemző szezonális táplálékkínálat, így a parlagi galambok a városok szerves hulladékban és fészkelőhelyben gazdag környezetben egész évben (téli is!) képesek költeni, akár nyolc alkalommal is egy évben!

Alapvetően nem magukkal a szelíden az emberek mellett bókászgató, a nyugdíjasokat és a gyerekeket gyönyörköd-



© ORBÁN ZOLTÁN FELVÉTELE

tető, fantasztikusan repülő, változatos színű, egyszerűen kedvelhető galambokkal van baj. A gondot a csapatos, terület-hű életmódjuk miatt felhalmozódó ürülékük okozza, aminek beszáradt pora a szél szárnyán mindenhol eljut, majd belélegezve allergiás reakciót és számos zoonózist (állatról emberre terjedő betegséget) okozhat. Mivel a galambok nem szobatiszták, azaz nem használnak állandó ürítő helyet, ürüléküket lépten-nyomon elpotyogtatják, függetlenül attól, hogy óvodáról, iskoláról, éttermi teraszról vagy száradó ruhákról van-e szó egy lakótelepi erkélyén. Ennél is nagyobb a gond a lakó- és irodaházakon, műemléképületeken lévő fészkelő- és pihenőhelyeiken, ahol a galambtömegek nap mint nap összegyűlve idejük jelentős részét töltik, és guanójuk tömegesen halmozódik fel. Ezért ha valahol sok a galamb, a kosz okozta kellemetlenség miatt az emberiség jótevőjéből, kedvencéből „szárnyas patkány” válik.

AZ EMBER A FELELŐS!

Arról, hogy a parlagi galambok túlszaporodhatnak a városokban, alapvetően a nemtörődomség a felelős. Az ellen, hogy a településeken nem élnek meg a természetes ragadozók és az épületek tökéletes fészkelőhelyül szolgálnak számukra, nemigen tehetünk. Az ellen azonban, hogy a nemtörődöm módon kezelt, szétdobált szerves hulladék vagy a célzott etetésük miatt korlátlanul rendelkezésükre áll a táplálék, már igen. Ilyen körülmények között elég néhány betelepülő példány, és néhány év-évtized alatt máris felhőkben lepik el a parkokat, köztereket, lakótelepeket. A galambkérdést csak akkor van esélye a döntéshozó városvezetőknek sikeresen kezelni, ha megértik és elfogadják, hogy az előállt helyzetért nem a madarak, hanem az emberi gondatlanság okolható.

BULVÁR „MAGOLDÁSOK”

A problémákat jobb megelőzni, mint kezelni! – és ez különösen igaz a parlagi galamb kérdés kapcsán. Ha viszont már megtörtént a baj, nagyon fontos lenne, hogy



© ORBÁN ZOLTÁN FELVÉTELEI

komplex kezelési tervek születnek, ne pedig önmagában még tüneti eredményt is alig jelentő bulvár jellegű ötletelés. Ezekből nézzünk meg néhányat.

Való igaz, hogy a nagytestű sólymok zsákmányolnak galambokat, és a reptereken segítenek távol tartani a balesetveszélyt jelentő madarakat, a belvárosok épületei között azonban elvesztik a sebességük jelentette előnyt. A sólymászathoz akadálymentes környezetre, folyamatos vizuális kontaktusra van szükség az ember és a madár között, ennek hiányában a sólyom megsérülhet vagy elveszhet. A végső ellenérv, hogy a madarak tartós távoltartásához a sólymoknak folyamatosan vadászniuk kell a területen, amihez gyors kifáradásuk miatt akár 3-5 sólymászmadárra is szükség van. A nem valós veszély és a megszokás miatt nem túl hatékonyak a galamb csapatokkal szemben a ragadozó sziluettek vagy a ragadozó szemekkel preparált lufik sem.

Hasonlóan nem oldja meg a problémát az ultrahangos riasztás sem, hiszen a városi galambok hozzászoktak mindenféle zajhoz, ezért rájuk kevésbé hat, zavarhatja viszont a védett denevéreket és az ultrahangra is érzékeny kutyákat; ráadásul képtelenség egy egész várost behangszórózni.

A következő „varázsszer” a fogamzásgátlóval kezelt táplálék etetése. Csak hogy ezek kiszórásakor nehezen szavatolható, hogy a gyerekek ne ehessék meg, vagy védett madarak ne férhessenek hozzá; ráadásul a galambok tíz évet is meghaladó élettartama miatt az ilyen szerek hatása csak évtizedek alatt érvényesülhetne.

Végül szót kell ejtenünk a radikálisabb módszerekről, a galambok lelövéséről,



altatásáról és befogásáról. A településeken érthető balesetvédelmi okból tilos vadászni, fegyvert használni, és a lakosságban is nagy ellenkezést szül, amikor egy-egy jegyző engedélyt ad a galambok lelövésére. A madarak tömeges befogása elsősorban nem technika, hanem etikai, állatvédelmi kérdés. Mivel terület-hűek, értelmetlen akár ezer kilométerre is elvinni őket, mert visszatérnek; a befogott madarak akár ezres-tízezres nagyságrendű elpusztítása pedig vállalhatatlan és értelmetlenül kegyetlen döntés lenne. Önmagában ugyancsak nem célravezető a galambokat jóhiszeműen etető turisták, járókelők, nyugdíjasok kampányszerű felvilágosítás, meggyőzés és tájékoztatás nélküli bírságolása sem.

A JÁRHATÓ ÚT

Ha már elszaporodtak a galambok, települési szinten igen nehéz és költséges megszabadulni tőlük. Először is pontosan kell ismerni a probléma nagyságát, amihez fel kell mérni az állomány nagyságát és az érintett területeket, majd

ennek ismeretében kell kidolgozni a cselekvési tervet. Ennek alapja a lakosság tájékoztatása, partnerként való kezelése és bevonása a galambmentesítésbe. Meg kell értetni az emberekkel, hogy saját egészségvédelmük miatt sehol, semmilyen körülmények között nem szabad etetni a galambokat, és a kommunális hulladékkal is sokkal gondosabban kell bánni, a kukákat, konténereket mindig gondosan vissza kell zárni. Az emberek felvilágosítása mellett fel kell készíteni a közterület-felügyelőket a várható konfliktusokra, amikor a kampány türelmi idejében és ezt követően figyelmeztetik, végső esetben akár megbírságot is szabályszegőket. Amint elkezdődik a táplálék-utánpótlás radikális csökkentése, el lehet kezdeni a fészkelő- és pihenőhelyül szolgáló párkányok, falfülkék lezárását, és a még szélesebb körben alkalmazható



beülségátoló dróttüskesorok kihelyezését. Az elszigetelő, beülségátoló eszközök alkalmazásakor ügyelni kell a résmentes és tartós kivitelezésre, a megfelelő hosszúságú tüskék alkalmazására. Egyedül ilyen komplex kezelési tervvel, a bevezetést követő folyamatos odafigyeléssel és

szinten tartással van esély arra, hogy a parlagi galambok állományát elviselhető szinten lehessen tartani, hogy békésen éljünk egymás mellett, hiszen a Föld nem egyedül a miénk.

Orbán Zoltán

(EGY)HÁZI GALAMBMENTESÍTÉS

A parlagi galambok jelenléte akkor válik ügyggyé, ha túlságosan elszaporodnak ott, ahol ennek nincs helye, például a templomok és a lakótelepek környékén. Rákoskeresztúron mindkét körülmény adott, mivel ez az Újlak utcai református templom lakótelepen szolgál. A környező épületek tele vannak beülsésre és fészkelésre alkalmas felületekkel, amit a madarak ki is használnak. Rengeteg a felelőtlenül kezelt hulladékgyűjtő konténer, így a galambokat gyakorlatilag korlátlan táplálék-utánpótlás várja. Ezt tetézi, hogy sok lakó eteti is őket, lépten-nyomon látni, amint a madarak fél vekni kenyereket, egész zsemleket csipegetnek. Jól mutatja a terület szerves hulladék-terheltségét, hogy szarkák, dolmányos és vetési varjak is költenek, és nagy számban telelnek a lakótelepen.

A templom galambok általi megszállását elősegítette, hogy nem zárt harangtoronyú, a tetősüveg alatt nyitott toronykerék található, ahova korlátozás nélkül beköltözhetnek a madarak. Ürülékük folyamatosan bepotyogott a templomtérbe, az elhullottak tetemeivel együtt szennyezte és csúfította a torony padlóját és könyöklőjét. Ezért megoldást kellett találni a tartós, ugyanakkor olcsó, megbízható és házilag is kivitelezhető kilakoltatásukra. Ilyen esetben az egyetlen járható út, ha a madarak elől dróthálóval lezárjuk a toronyt, mégpedig úgy, hogy a legkisebb kapaszkodófelületet se hagyjuk figyelmen kívül. Ehhez a legmegfelelőbb a barkácsruházakban is kapható apró szemű, műanyag bevonatú, fém „csibedrót”. A következő, és



egyben legfontosabb kérdés a háló biztonságos rögzítése, amihez ebben az esetben szemes csavarokba fűzött vékony, fonott acéldrótot használtunk, amit körbehúztunk a könyöklő és a tető külső szegélyén. A tartócsavarok rögzítését megkönnyítette a torony faburkolata, így elkerülhettük a beton vagy téglafalak esetében szükséges, sokkal nehezebb előfúrást és tiplizést. A drótkötél feszességét feszítőborkákkal állítottuk be; ez az előkészítő munka egy napot vett igénybe, és ketten is el tudtuk végezni.

A következő alkalommal a drótháló méretre vágásához és felszereléséhez már több segítő kézre volt szükség, négyen dolgoztunk a toronyban. Első lépésében lemértük, hogy egy-egy oldalhoz hány és milyen méretű dróthálódarabra lesz szükség, majd ezeket a torony alsóbb szintjén levágtuk. A következő fázisban műanyag kábelkötegelőkkel összekapcsoltuk a hálódarabokat, majd az így összeállított hálódarabokat alul-felül rögzítettük az előző alkalommal elkészített drótkötélkerethez. Rengeteg időt és energiát takarítottunk meg azzal, hogy a háló kihelyezéséhez, rögzítéséhez elsősorban nem kötöződrótot, hanem az erősebb és csak fillérekbe kerülő műanyag kábelkötegelőt használtuk.

Ilyen munkák esetében nem lehet elégszer hangsúlyozni a balesetvédelem fontosságát! Ne dolgozzunk egyedül, mindig legyen velünk valaki, és kössük ki magunkat biztosító kötéllal. Ha a feladat meghaladja az erőnket, ne kockáztassunk, bízzuk a munkát képzett ipari alpinistákra.

O. Z.

ÉRDEKES MADÁRMEGFIGYELÉSEK (2009. február–április)

FEBRUÁR

A hónap elején egy nyilván fogságból szökött mandarinrécét (*Aix galericulata*) észleltek a komáromi Rüdiger-tavon. Február folyamán többször láttak két tojó sővény-sármányt (*Emberiza cirius*) a Nagyharány melletti Szársomlyón. Februárban több alkalommal is megfigyeltek egy öreg fekete sast (*Aquila clanga*) a Kis-Balatonnál, sőt az utolsó héten ugyanott egy subadult egyed is; a hónap elején és végén a nagyhegyesi Elepi-halastónál telelő öreg példányt is látták, de nem kizárt, hogy ez a madár tünt fel február harmadik hetében a hortobágyi Csécsi-halastó mellett is. A hónap első hetében újra felbukkant egy álarcos réce (*Anas americana*) gácsér Apajon (lehetőséges, hogy ez ugyanaz a példány, amelyik 2008 márciusában is járt már itt), ugyanekben a napokban egy-egy első téli tollazatú ezüstsírályt (*Larus argentatus*) láttak a gyáli horgásztónál és Apajon, valamint egy öreg örvös ludat (*Branta bernicla*) a fertőújlaki Borsodi-dűlőben. Február második hetében egy első téli tollazatú ezüstsírály (*Larus argentatus*) a tiszafüredi szeméttelen is szem elé került, a Hortobágyon (Parajos) egy örvös ludat (*Branta bernicla*), a Duna bajai szakaszán pedig egy nyilván fogságból szökött tojó kisasszonyrécét (*Aix sponsa*) észleltek. A hónap közepén a szabadszállási Zab-széken és Tiszabó környékén is feltűnt egy-egy örvös lúd (*Branta bernicla*). Február harmadik hetében a Tisza-tó Abádszalóki-öblében és Szigligeten figyeltek meg egy-egy immatur ezüstsírályt (*Larus argentatus*), Köröstarcsa közelében pedig egy fiatal fekete sast (*Aquila clanga*). Ugyanebben az időszakban a bősárányi Nyirkai-Hanyban újfent előkerült egy him csuklyás bukó (*Mergus cucullatus*), valószínűleg ugyanaz a – vélhetően nem vad eredetű – példány, amelyik már 2005 óta majdnem minden télen megjelent itt. Február utolsó hetében Zalaszentmihály mellett egy him fenyősármányt (*Emberiza leucocephalos*) figyeltek meg és fényképeztek, ennek a szibériai sármányfajnak – az adat hitelesítése esetén – ez a második előfordulása Magyarországon (az utóbbi időben egy kisebb telelőhelye alakult ki a fajnak Észak-Olaszországban, ennek fényében elgondolkodtató, hogy 1986-os első adata a közeli Barlahidáról származik). A hónap végén egy öreg örvös lúd (*Branta bernicla*) került szem elé a balmazújvárosi Virágoskúti-halastavon.

MÁRCIUS

A hónap legelején ismét észlelték a két sővény-sármányt (*Emberiza cirius*) a nagyharányi Szársomlyón, illetve a csuklyás bukó (*Mergus cucullatus*) is megint szem elé került a Bősárányi melletti Nyirkai-Hanyban, ahol az első héten újra megfigyelték a tél folyamán már látott fiatal fekete sast (*Aquila clanga*) is. Március első hetében egy nyilván fogságból szökött tojó kisasszonyrécét (*Aix sponsa*) láttak a Duna váci szakaszán. A Kis-Balatonnál a hónap második hetében újra szem elé került az öreg fekete sas (*Aquila clanga*). Március közepén megint látták Apajon az álarcos récét (*Anas americana*), Tiszabóba közelebb pedig egy immatur kis hattyú (*Cygnus columbianus*) bukkant fel néhány napra. Március harmadik hetében a tiszafüredi szeméttelen egy első téli tollazatú ezüstsírályt (*Larus argentatus*) és egy öreg szibériai heringsírályt (*Larus fuscus heuglini*) figyeltek meg. A hónap második felében többször észleltek egy revirt tartó him gatyáskuvikot (*Aegolius funereus*) a Bükk hegységben, Bánkút közelében, sőt egyes alkalmakkor a párját is (a madarak elfoglalták a kifejezetten a számukra kihelyezett mesterséges odút, az április végi ellenőrzéskor sajnos kiderült, hogy a lerakott öt tojás tönkrement, így a fészkelés sikertelen volt). Ugyancsak a hónap második felében látták az Ipoly-völgyben a már néhány éve ott fészkelő énekes hattyú (*Cygnus cygnus*) párt. Március utolsó hetében először a tömörkényi Csaj-tavon, majd a Hortobágyi-halastavon bukkant fel egy-egy öreg borzas gödény (*Pelecanus crispus*), a fajnak ezek a tizenegyedik és a tizenkettedik hazai előfordulási adatai. A hónap végén Sándorfalva közelében egy pásztorgém (*Bubulcus ibis*), Berettyóújfalun pedig egy öreg fekete sast (*Aquila clanga*) észleltek.

ÁPRILIS

A hónap legelején előbb a Rétszilasi-halastavonál, majd még ugyanazon a napon a Marcali-víztároló felett láttak egy-egy borzas gödényt (*Pelecanus crispus*), pár nap múlva ismét a Rétszilasi-halastavon, majd a naszályi Ferencmajor-halastavak felett látták a faj egy-egy példányát (mivel ebben az időszakban már sem a Hortobágyon, sem a Csaj-tavon nem találták a március végén ott látott gödényeket, nem kizárt, hogy e madarak valamelyike – esetleg mindkettő – tett egy kis dunántúli kirándulást, és tünt fel egymás után több különböző vizes élőhelyen). Április első hetében Újszentmargita és Biharugra közelében is láttak egy-egy öreg

fekete sast (*Aquila clanga*), a Duna komáromi szakaszán pedig ismét felbukkant a már korábban is látott szökött szürkefejű ásólúd (*Tadorna cana*). A hónap második hetében az Újszentmargita melletti Gelei-halastavon bukkant fel egy borzas gödény (*Pelecanus crispus*), valószínűleg a korábban már látott madarak valamelyike, vélhetően az, amelyiket március végén a Hortobágyon tartózkodott. Ugyancsak április második hetében figyeltek meg a Vác melletti Naszály hegyen egy átrepülő vörhenyes fecskét (*Cecropis daurica*), az adat hitelesítése esetén ez a negyedik hazai előfordulása lenne ennek a mediterrán elterjedésű fecskefajnak. Ugyanebben az időszakban Halászteleknél a Duna-parton egy pontosan meg nem határozott halfarkas (*Stercorarius* sp.) került szem elé, a budapesti Lágymányosi-öbölben egy nyilvánvalóan fogságból szökött – vadon csak Dél-Amerikában élő – páramorécét (*Anas flavirostris*) láttak és fényképeztek, a Berettyóújfalun határában lévő andaházi élőhely-rekonstrukciónál pedig egy öreg vékonycsőrű sirály (*Larus genei*) bukkant fel (a megfigyelés elfogadása esetén ez lesz e mediterrán sirályfajnak a tizenkettedik előfordulása hazánkban). A hónap közepén két citrombillegetőt (*Motacilla citreola*) láttak a Királyszentistván melletti szennyvízülepítőköny, a Vas megyei Pósfán pedig két átrepülő vörös ásóludat (*Tadorna ferruginea*) észleltek. Április harmadik hetében a Pálmónostora melletti Péteri-tavon két öreg indiai ludat (*Anser indicus*), a Hortobágyon pedig egy kanadai ludat (*Branta canadensis*) láttak. Ugyanebben az időszakban az apaji Csikóháti-halastavaknál egy öreg vékonycsőrű sirályt (*Larus genei*) figyeltek meg és fényképeztek (nem kizárt, hogy ez ugyanaz a madár, amelyet az előző héten Berettyóújfalun közelében észleltek). Az Ipoly-völgyben költő énekes hattyúknak (*Cygnus cygnus*) ebben az évben négy fiókájuk volt, amelyeket április utolsó hetében lehetett először megfigyelni.

Köszönetet szeretnénk mondani a madarak valamennyi megfigyelőjének, hogy adataikat közkinccsé tették, és egyben szeretnénk felhívni a figyelmüket, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Zalai Tamás, H-5100 Jászberény, Berényi u. 6. (tamas.zalai@www.hnp.hu)). Az itt felsorolt adatok egyébként a Nomenclator Bizottsághoz beérkezett jelentésekből, az MME internetes levelezőlistáiról, az érdekes megfigyeléseket közlétező SMS-hálózatból és a www.birding.hu internetes oldalról származnak.

Összeállította: Hadarics Tibor

Madárbarát kert és fotózás

A digitális technológia elterjedésével a fényképezés soha nem látott népszerűségnek örvend. Egyre többen érdeklődnek az egyik legnehezebb téma, a madárfényképezés iránt, ami sajnos nagyon drága eszközöket is igényelhet. A természetfotózás technikai hátterével számos könyv foglalkozik, ezért most arról beszéljünk, miként kínál a Madárbarát kert program pénztárcakímélő megoldásokat arra, hogy milliós objektívek nélkül is élvezhető, közeli képeket tudjunk készíteni a különféle énekesmadarokról és egyéb állatokról.



KERÜLJÜNK KÖZELEBB!

Annak, hogy a madárfényképezés nem olcsó, gyakorlati okai vannak. A kisebb testű madarak mozgékonyasága, rejtőzködő életmódja vagy félénksége speciális technikát igényel a fotósoktól, ugyanakkor az objektívek és fényképezőgépvázak magas fejlesztési és előállítási költségeik. Egy széncinege méretű madarat 8-10 méter távolságból „közelre hozó” 400-600 mm-es, jó fényerejű, minőségi képet adó teleobjektív ára 1,5-3 millió Ft között mozog, ezért minden egyes méter, amivel közelebb tudunk kerülni az állatokhoz, szó szerint több százezer forint megtakarítást jelent! Ehhez első lépésben az állatot kell minél közelebb csalogatnunk, majd második lépésként meg kell próbálnunk igazán közel kerülnünk hozzájuk. De hogyan?! A kérdés első felére a választ minden Madárbarát kert program résztvevő ismeri: itatókkal, etetőkkal, mesterséges odúkkal, gyíkvárral, darázsgarazzsal, lepkeetetővel, és

sok egyéb eszközzel. A probléma második felére adható megoldásokkal az alábbiakban ismerkedhetünk meg.

FÉNYKÉPEZÉS AZ ABLAKBÓL

A legkézenfekvőbb módszer, ha a különböző madárvédelmi eszközöket az ablak

közelébe, akár 2-3 méterre helyezjük el. A madarak gyorsan megszokják, hogy a házban mozgó emberek nem jelentenek veszélyt rájuk, különösen akkor, ha mi is óvatosan, lassan közlekedünk a kérdéses ablak közelében. Jó megoldás, ha fotózáskor álcázó „függönyt” használunk, így a zavarás még kisebb, és a családunk



Fotózás ablakból (1)



Fotózás ablakból (2)

is korlátozás nélkül tudja élni mindennapjait. Az igazán jó megoldás az, ha az íróasztalnál lévő ablaknál tudjuk berendezni a fotópontot, így az állványra tett gép mindig készen áll az itatóra vagy az etetőre érkező madarak megörökítésére. Amennyiben fotózás előtt megtisztítjuk az ablakot, nemcsak a hozzátartozóinknak szerzünk örömet gondosságunkkal, hanem minőségvesztés nélkül tudunk az üvegen keresztül fényképezni.

ÁLCAPONCSÓ

Előfordulhat, hogy nem tudunk ablaklester kialakítani, ilyenkor jön jól a két memóriakártya árába kerülő, pulóver méretre összecukható 3D álcaponcsó. Ez az álcázó „köpeny” attól lesz háromdimenziós, hogy műszál anyagból készült élethű levelek vannak rávarrva. Ezek a legkisebb légmozgásra megmozdulnak, így még jobban megváltoztatva a test körvonalát, és elfedik, hozzászoktatják a madarakat az apróbb mozgásainkhoz, az objektív mozgásához. Az MME boltjában kapható álcaponcsó nagy előnye a katonai modellekhez képest, hogy ez nincs kezeslábashoz rögzítve, bármilyen ruházatra felvehető (csak magunkra kell teríteni, és a fejünkre húzni a csuklyát), ráadásul könnyű és jól szellőzik, mivel az álcázó levelek sűrű, erős műanyaghálóra vannak varrva. Ennek köszönhetően akár egész nap, cserkelő fotózás közben is viselhetjük, így a madár vagy más állat felbukkanásakor elegendő megállnunk vagy lekuporodnunk, és máris



Mobil lessátor

álcázva vagyunk. Az eszköz annyira jól működik, annyira közel merészkednek hozzá a madarak, hogy a siker érdekében néhány aprónak tűnő, de fontos kiegészítőt érdemes használni. Fontos az álca ruházatból „világító”, ezért a rejtőzködés hatékonyságát csökkentő arc és kezek rejtése archálóval és álcakesztyűvel. Emellett érdemes a poncsó alatt zöld vagy terepszínű ruházatot viselni, és a fényképezőgépet is beburkolnunk álcahalódarabbal, a hosszabb mozdulatlan várakozást pedig nagymértékben elősegíti egy könnyű horgászszék. Ilyenkor jön jól az egy lábú vagy a hagyományos három lábú állvány, ezeket is terepesíthetjük, ha álcahalóból varrt cső alakú „szoknyát” húzunk a lábakra. Így felszerelve, csendben az itató, etető közelébe ülve, bármiféle beszoktatás nélkül a madarak már néhány perc alatt visszatérnek megszokott életükhöz, és akár 2-3 méterre tőlünk zavartalanul élnek mindennapjaikat.

MOBIL LES A HÁTIZSÁKBAN

A mobil megoldások csúcsát a különböző hordozható lessátrak jelentik, közöttük is a talán legpraktikusabb les-székek. Ezek úgy működnek, hogy egy vagy két összecukható horgászkarosszék (ez a les váza) hordozza az álcaponnyvát tartó vázat, amit egy mozdulattal lehet a széthúzva kinyitott szék(ek)re borítva felállítani. Az álcaszövet lehet vízhatlan műanyag ponyva vagy műanyag hálóra varrt 3D levélutánzatú is. Előbbi nagy hátránya,



Lessátor a kertben



3D álcaponcsó

hogy nem szellőzik, csak a kitekintő ablakokon keresztül lehet rajta kilátni, és ha hozzáérünk, zajos súrlódó hangot ad. Mindez a második változattal elkerülhető, és ennek is van belső vízhatlan kupolája; igaz, hogy az ára is magasabb, de még mindig nem éri el egy belépő szintű objektív vagy közép kategóriás gép árát sem. Felállításuk nem igényel két percnél több időt, és beszoktatást sem feltétlenül, hiszen etető mellett használva többször előfordult már, hogy az óvatosságáról közismert szarkák egy méterre a les mellett szedegettek. Összecukásuk sem igényel több időt, szállításukat pedig megkönnyíti a leshez adott hátizsák. Ha lehetőségünk van rá, érdemes a kétszemélyes változatot beszerezni, mert ebbe nemcsak két fotós fér el, de ha egyedül vagyunk, a felszerelést is kényelmesen tudjuk elhelyezni.

KIÉPÍTETT LESHELYEK

Ha saját kertünk van, vagy ismerünk olyan kevésbé járt helyszínt, ahol nem kell



Lessátorból a félénkebb madarak is közelről fotózhatók

rongálástól tartani, építhetünk állandó, kétszemélyes lest az itató és etető közelében, vagy telepíthetünk madárvédelmi eszközöket meglévő lesünk elé. A lessel szemben támasztott fontos elvárások a tartósság és besötétíthetőség; a szélállóság és beázás elleni védelem miatt legjobb vízálló OSB-lapokból, hátrafelé lefutó féltetővel elkészíteni úgy, hogy a tető a kitekintő oldal fölé 50-80 centiméterrel túllógjon. Egy másik, kevésbé tartós megoldás, ha favázra először fekete műanyagfóliát, majd erre nádszövetet feszítünk, ügyelve arra, hogy a tetőn a fóliát több helyen támasszuk alá, különben a csapadékvíz könnyen összegyűlik és benyomja azt. Az állandó lesek legfontosabb pontja a kitekintő ablak, amit befedhetünk a közepén behasított (itt dugjuk ki az objektívet) álcahalóval, de még jobb, ha kifelé tükröző „nyomozótükör-üveget” használunk. Ha a les belsejébe kintől nem jut fény, a csak belülről kifelé átlátható üveg mögött szabadon mozgathatjuk az optikát, amit a többi lesnél csak lassan, megfontoltan tehetünk meg a madarak elijesztése nélkül. Ha kellő távolságot tartunk az üvegtől, szellőztetéssel, legyezéssel, végső esetben ventilátorral (ebből van elemmel



A darázsgarázs lakója

működő is) kezelni tudjuk a téli párasodást. Hideg időben igazi áldás, ha a les helyünk akár olajradiátorral, akár gázzal fűthető (egy kis kémény nem zavarja a madarakat).

EGY KIS RÁADÁS – A MAKROFOTÓZÁS

Végül de nem utolsó sorban ne feledkezzünk el a kisméretű élőlények közelfényképezéséről, a makrofotózásról sem! A gyíkvár, a darázsgarázs, a lepkebarát kerti megoldások, a virágok, lepkeetető és búvóhelyek együttese jó lehetőséget kínál a különböző ízeltlábúak, kétléltek és hüllők fényképezéséhez, hiszen tudjuk rólok a legfontosabbat – azt, hogy hol keressük őket! Ezek az állatok jóval közelebb engedik magukhoz a fotóst, mint az emlősök és madarak, és még a mozgásra villámgyorsan elmenekülő gyíkokat is be lehet akár fél méterre cserkészni, ha a megközelítést lassan, lekuporodva vagy kúszva, több méterrel kezdjük. Ha a gyík távozik napozóhelyéről, gyorsan foglaljuk el a kiszemelt pozíciót, majd várjunk

mozdulatlanul, jó esélyünk van, hogy néhány perc múlva visszatér. A makrofényképezéshez kevésbé kell álcázni magunkat, bár a gyíkoknál sokat segít legalább a zöld ruha, viszont lehetőség szerint használjunk állványt és derítővakut.

AZ MME BOLT SEGÍT!

Madár- és állatfotózáshoz a legjobb álcaruhákat, -kesztyűket, -sapkákat és archálót az íjász szaküzletek kínálják, hiszen Robin Hood modern utódainak is hasonló problémával kell megküzdeniük, mint a természetfotósoknak – minél közelebb kell kerülniük az állatokhoz. Ezért az íjásruhák nem egyszerűen katonai zöldbarna foltosak, hanem olyanok, mintha ágak, növényzet, nádas lenne rájuk fénymásolva, nem is beszélve a rávarrott 3D levelekről. Ha a terepruházat már megvan, az MME boltjában (bolt.mme.hu) beszerezhető az álcaponcsó és a mobil lesek több változata is. Mindenkinek eredményes fotózást kívánunk!

Orbán Zoltán



Zöld gyík

Fővárosi természetbúvár

Gyerekkorom óta rajongok az állatokért. A madarak mellett legjobban az izeltlábúak varázsolnak el. Hihetetlen, milyen tökéletes testfelépítésűek, mennyire törekenyek és egyben mégis milyen „strapabírók”. Meg szokták tőlem kérdezni, hogy miért élek a fővárosban, ha ennyire szeretem a természetet? Erre mindig azt válaszolom, hogy a természet darabkái megtalálhatóak körülöttünk, csak fel kell fedezni azokat! Nemrégiben például a fürdőszobában fedeztem fel egy érdekes lakót: a csupaszpókot. Az állat magasan domborodó előteste azt jelzi, hogy a benne lévő módosult méregmirigyeknek sok hely kell. Vadászatkor ugyanis ragasztóanyagot köp ki, amely odaszegezi áldozatát az aljzatra. Egy kicsit aggódtam érte, mivel a vízcseppek a közelében hullottak a csempe falára,

Az MME Központja a Jókai-kertben

de végül ügyesen kikecmergett a „veszélyzónából”, és eltűnt a szemem elől.

Munkahelyemen, az MME Központjában kollégáimmal mindennap találkozunk állati lakótársainkkal: telente énekesmadarak serege „halált megvető” bátorsággal szerzi meg az orrunk elől a napraforgó magot az ablakokba függesztett etetőkből, nyáron pedig a kihelyezett odúkat elfoglalva élnek családi életüket, megosztva a kertet a leleményes, fészekrabló szajkókkal. Az irodai munka (vagy a tanóra) sem olyan egyhangú, ha figyelünk az apróságokra: pókok, gyíkok és más „veszedelmes” vadászok jelennek meg az ablaknyílásban apró rovarok után kutatva. Az MME épülete alatti üregben hol borz üt tanyát, hol pedig róka. Az évek óta a környéken tanyázó róka olyannyira hozzászokott az emberek közelségéhez, hogy sokan vesztetnek gondolják. A múltkor például az autóm előtt ácsorgott, és noszogatni kellett, hogy el tudjak indulni.

A belvárosi kerületekben lakók is élvezhetik a természet apróbb csodáit, hiszen fekete rigók és széncinegék adnak egymásnak hangversenyt, és közben nemcsak egymást, hanem a közlekedés zajait is megpróbálják túllicitálni. Ha magas épületek között járunk, próbáljuk fülünkkel kiszűrni a madárhangokat, és nézzünk fel az égre, mivel így megismerhetünk egy különleges életmódú repülő bajnokot, a sárlófecskét, amint csapatokba verődve, éles sívítással, fecskéket is megszégyenítő sebességgel cikázik a magasban.

Ám nemcsak a budai kerületek jelentenek sok állat számára menedéket: számos, természeti értékekkel rendelkező kerületet ismerünk a pesti oldalon is. A Rákospatak mentén például barna rétihéját lehet megfigyelni, amint növekvő utódaiknak a levegőben adják át a zsákmányt.

De ne gondoljuk azt, hogy a természet csak tavasztól ősziig él, hiszen november

és február között a Duna-menti öblökben óriási vízimadárrajokban gyönyörködhetünk, a Naplás-tó pedig sokszínű élőhelyeivel számos énekesmadár megfigyelését teszi lehetővé.

A budapesti vadon tehát mindannyiunk számára elérhető és izgalmas, ha azonban többet szeretnének látni belőle, keressék fel az MME Központját és vegyék igénybe a Budapesti Csoport rendezvényeit, illetve a pedagógusoknak külön ajánlott *Madarász suli* foglalkozásainkat, amelyeken az egész évi madár-megfigyelő túrák mellett téli madáretető túrákkal, madárodú készítésével és kihe-

lyezésével, és más, madárbarát kerttel kapcsolatos gyakorlati tevékenységgel, illetve játékos, színes előadásokkal találkozhatnak az érdeklődők.

Az MME nemcsak a fővárosban, hanem országszerte szervez *Madarász suli* és *Madarász ovi* programokat.

A részletes programok ismertetése a www.mme.hu honlap „Madarász suli” menüjében található, továbbá érdeklődni lehet a mme@mme.hu e-mail címen, vagy a 275-62-47-es budapesti telefonszámon.

Schmidt Emese

Rókaportré



Fali gyík



Kék cinege



A szerző a leendő természetvédőkkel



Az MME Budapesti Helyi Csoportjának 2009. évi II. féléves programja

ELŐADÁSOK

- Szeptember 9.**
Szteyppi viperák nyomában Ukrajnában
Halpern Bálint előadása
- Október 14.**
Törökország madarász szemmel
Bajor Zoltán és Bodor Gábor előadása
- November 11.**
Magyar-horvát együttműködés a fakó keselyű védelme érdekében
Sós Endre előadása
- December 9.**
A Budapesti Helyi Csoport legújabb eredményei az elmúlt évek tükrében
Bajor Zoltán előadása

KIRÁNDULÁSOK

- Szeptember 12.**
Apaj
(Berényi Zsombor vezetésével)
- Október 17.**
Gödöllői-dombság
(Bajor Zoltán vezetésével)
- November 14.**
Zab-szék
(Lendvai Csaba vezetésével)
- December 12.**
Apátkúti-völgy - Visegrád
(Juhász Imre vezetésével)

A hónap végén budapesti területekre szervezünk programokat:
október: Naplás-tó (Európai Madármegfigyelő Napok), Budai-hegység; november: madárgyűrés a Tűzok utcában; december: Soroksári-Duna és Tamariska-domb

Élőhelykezelési akciók:

Homoktövis-akció: november első hétvégéje; Kis Sváb-hegy: december első hétvégéje

Az előadások helyszíne a TIT-Stúdió (1113 Budapest, Zsombolyai u. 6.). Az előadások előtti megbeszélések 18 órakor, a vetítések pedig **18 óra 15 perckor kezdődnek!**

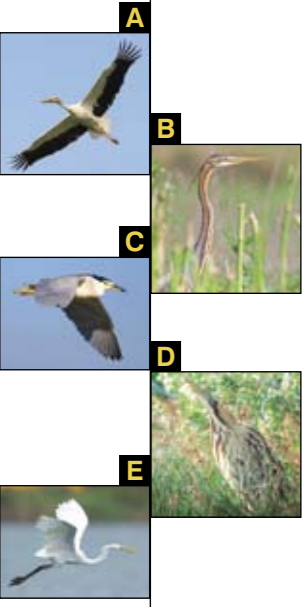
Az előadások utáni szombatra szervezett kirándulások részleteinek meghirdetésére az előadások előtt kerül sor!
A Vezetőség fenntartja magának a jogot, hogy előre nem látható okok miatt az előadások témája vagy a kirándulások helyszíne változhat.
A változtatásokról tájékoztatást adunk.

Mindenkinek élményekben gazdag madármegfigyeléseket kívánunk!

A Vezetőség

Elérhetőségeink: Bajor Zoltán: 20/252-3960, Lendvai Csaba: 20/322-5787, Berényi Zsombor: 20/354-8505

Rejtvény



Párosítsd össze az alábbi gázlómadarak neveit régi (népi) elnevezésükkel, és válassz melléjük képet!

- | | |
|----------------|-------------------|
| 1. Bakcsó | I. Bikagém |
| 2. Bölömbika | II. Rozsdásgém |
| 3. Vörös gém | III. Nemes kócsag |
| 4. Nagy kócsag | IV. Eszterág |
| 5. Fehér gólya | V. Vakvarjú |

A megfejtéseket 2009. augusztus 15-ig kérjük postázni az MME címére: 1121 Budapest, Költő utca 21.

- Előző számunk helyes megfejtése:
- mezei pocok – B,
 - erdei egér – D,
 - mezei cickány – E,
 - erdei pocok – D,
 - erdei cickány – A

Előző számunk nyertese: **Sarlós Dávid**, Budapest

Nyereménye a *Budapest természeti kalauza* című kötet. *Catulálunk!*



LEGYEN MME-TAG!

Az egyesület aktív tagjai és szakemberei időt és fáradságot nem kímélve dolgoznak céljaink megvalósításában. Bizonyosak vagyunk abban, hogy tagjaink, partnereink méltán lehetnek büszkék munkánkra, és elmondhatják, hogy az MME támogatásával jelentős mértékben hozzájárultak hazánk természeti értékeinek megóvásához.

Tagjaink

- kézhez kapják a *Madártávlat* c. folyóiratot
- részt vehetnek az egyesület rendezvényein
- táborainkban, madárvartáinkban megismerkedhetnek a madár- és természetvédelem kérdéseivel
- kedvezményesen hozzájuthatnak az MME saját kiadású könyveihez, plakátjaihoz, egyéb kiadványaihoz
- lehetőséget kapnak arra, hogy kapcsolatot teremtsenek hasonló gondolkodású emberekkel
- ismereteiket a madarokról kibővíthetik, elmélyíthetik
- az Interneten való jelenlétünknek köszönhetően részt vehetnek egy madarász-levelezőlistán
- a családi tagságot választó tagok között minden év végén ajándékokat sorsolunk ki
- élhetnek az Alapszabályban foglalt jogaikkal
- kapcsolódhatnak az MME programjaihoz.

MME belépési adatlap letölthető az egyesület honlapjáról, illetve igényelhető az egyesület címén: 1121 Budapest, Költő u. 21.

Tel.: 1/275-6247, Fax: 1/275-6267

MADÁRTÁVLAT

Ifj. Vasuta Gábor immár 30 éve tagja a Magyar Madártani Egyesületnek. Az élővilág megszállottjaként ideje legnagyobb részét a természetben tölti. Az élőlények megismerése mellett az adott táj múltja, kultúrtörténete is foglalkoztatja. Kirándulásairól, fotóstúráiról napló formájában a világhálón számol be a vasutag.freeblog.hu weboldalon. Fotósblogjának nem titkolt célja, hogy olvasóit a természet titkainak felfedezésére csábítsa.



Poszméhbangó



Az életető erő



Pusztai ölyv



Kucsmás sármány



Déli hantmadár



Vetővirág

Megfigyelni és megörökíteni



Egyszerű. Gyors. Pontos.

Üdvözljük a digitális világban! Másokkal is megosztható, egyedülálló élmények részese lehet. A Swarovski Optik Digitális Kamera Bázisa a digitális fényképezőgépet közvetlenül a teleszkóp okulárjához rögzíti – a teleszkóp lesz az objektív. Saját fényképezőgépével örökíthet meg nagy távolságról is elképesztően részletgazdag képeket. A megfigyelési- és fényképezési mód közötti gyors váltás egészen egyszerű, az objektum folyamatosan a látómezőben marad.



SWAROVSKI
OPTIK